

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Nederpolder 8-10 (Gent, Oost-Vlaanderen)

Projectcode: 2021K378
November 2021

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /

De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:

Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.2.1	Doelstelling	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	10
1.3	Werkwijze en strategie	11
1.3.1	Methode	11
1.3.2	Fysisch geografische situatie	11
1.3.3	Historische context en bekende archeologie vindplaatsen	11
1.3.4	Archeologische indicatoren	12
1.3.5	Verstoringshistoriek	12
1.4	Assessmentrapport	13
1.4.1	Introductie tot het projectgebied	14
1.4.1.1	Ruimtelijke situering	14
1.4.1.2	Geplande werken	15
1.4.2	Fysisch geografische en geologische situatie	19
1.4.2.1	Landschappelijke situering	19
1.4.2.2	Tertiaire lithostratigrafie	23
1.4.2.3	Quartaire lithostratigrafie	24
1.4.2.4	Bodemvormingsprocessen	25
1.4.3	Historische en archeologische voorkennis	26
1.4.3.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	26
1.4.3.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	35
1.4.3.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	40
1.4.3.4	Huidige gebruik en verstoringen	45
1.5	Synthese	48
2	Bibliografie	49

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). ..	8
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	14
Figuur 4: Bestaande kelder weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	15
Figuur 5: Woning aan zijde Nederpolder (©Google).	16
Figuur 6: Bestaande bebouwing gezien vanaf de Kapittelstraat (©Google).	16
Figuur 7: Synthese bodemingrepen weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	20
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	20
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	21
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	21
Figuur 12: Hoogteverloop, W-O.....	22
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	23
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	24
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).	25
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).....	26
Figuur 17: Voorstellen van de uitgevoerde proefputten aan de Zandberg (Vermeiren, G. 2020).	33
Figuur 18: aanduiding van de 9de-10de eeuwse portus (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie). Vermoedelijke locatie plangebied weergegeven met gele contour.	36
Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op het panoramisch zicht op Gent, 1534 (STAM Gent).	40
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt).	41
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op het plan van Hondius, in Sanderus' Flandria Illustrata, ca. 1640 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).	41

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).	42
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op het plan van Gent door E.H. Frickx uit 1708 (Bron: NGI Cartesius).....	42
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op het plan van Goethals, 1796 (Bron: NGI Cartesius).	43
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel, 1841 (Bron: NGI Cartesius).	43
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op een plan van Saurel uit 1878 (Bron: NGI Cartesius).	44
Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt).....	44
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	45
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	46
Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	46
Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	47
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	47

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

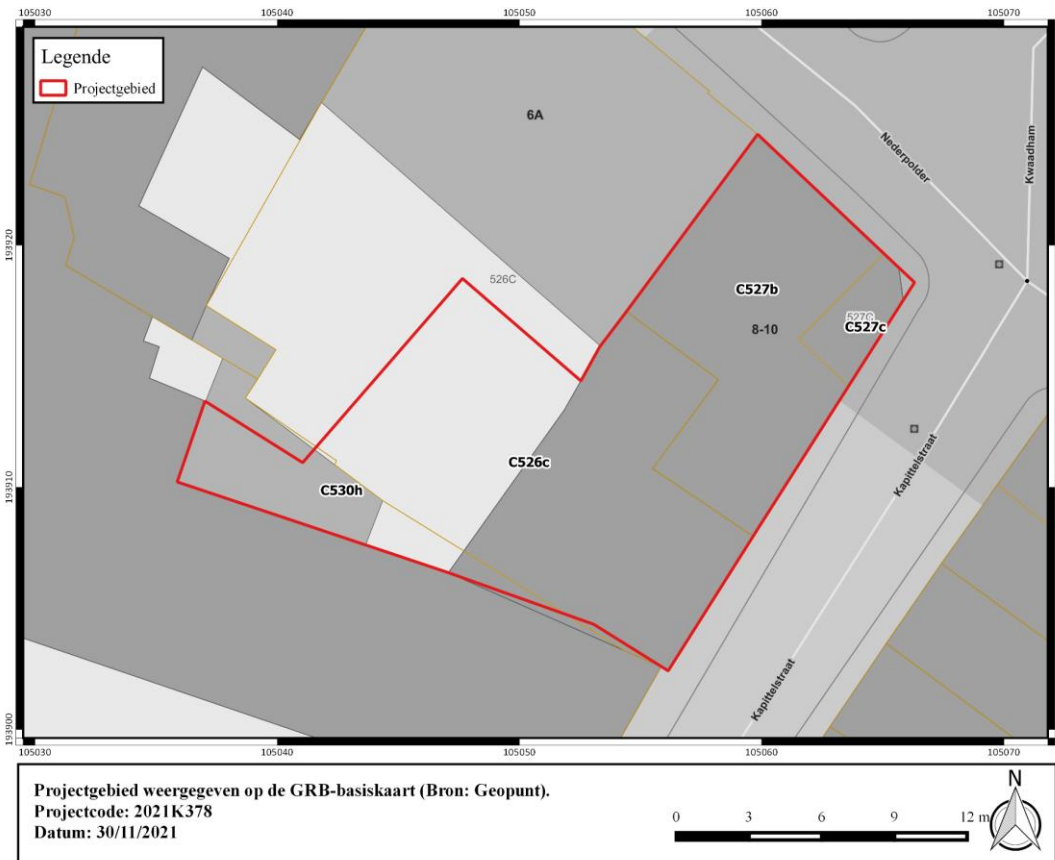
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

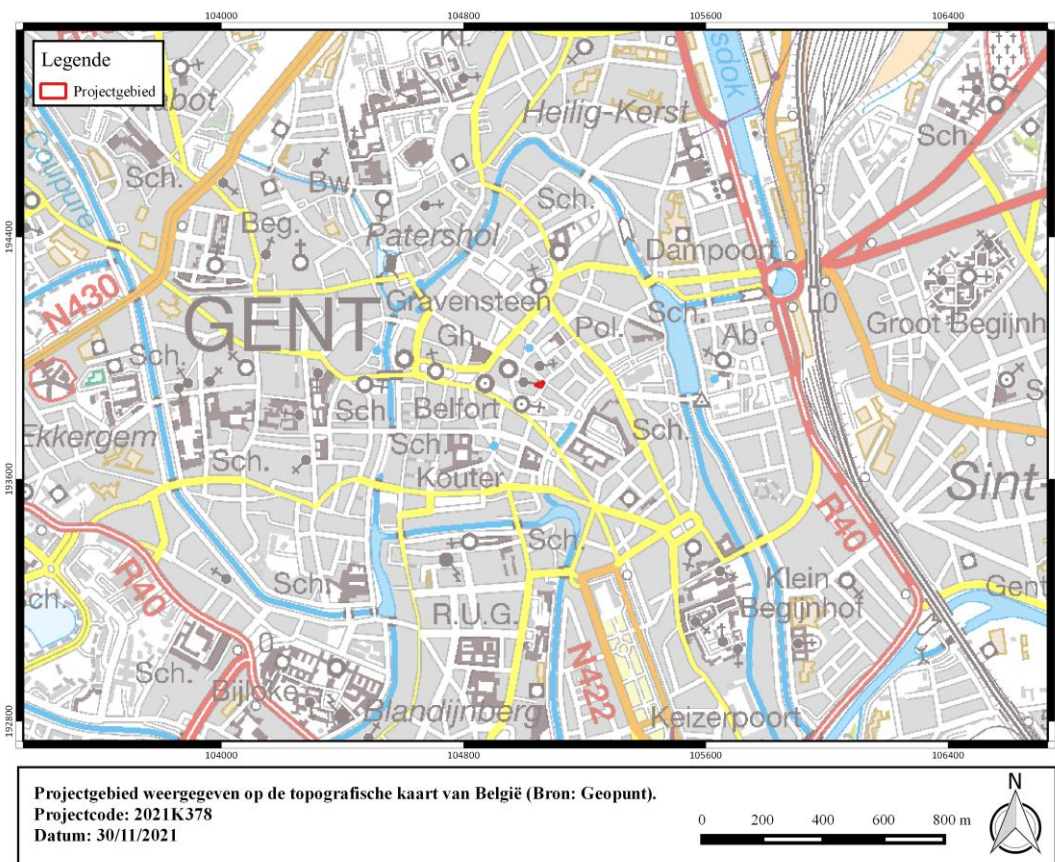
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	Oost-Vlaanderen
	Gemeente	Gent
	Deelgemeente	/
	Postcode	9000
	Adres	Nederpolder 8-10 9000 Gent
	Toponiem	Nederpolder 8-10
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 105029 Y _{min} = 193899 X _{max} = 105071 Y _{max} = 193929
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Gent, Afdeling 3, Sectie C, nr's: 530h, 526c, 527b, 527c Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Bart Bot (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	Stadsarcheologische dienst Gent (Geert Vermeiren)	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van de bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Gent. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt.

De geplande werken hebben betrekking op een oppervlakte van ca. 280 m², de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft bedraagt meer dan 300 m²; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel onmogelijk voorafgaand aan het aanvragen van de stedenbouwkundige vergunning. Het plangebied is op heden bebouwd. Deze bebouwing dient eerst verwijderd te worden conform de sloopvoorwaarden opgenomen in het Programma van Maatregelen.

Daarom wordt geopteerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Gent Nederpolder 8 werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en de verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen

1.3.3 Historische context en bekende archeologie vindplaatsen

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek. De recente onderzoeken die voortvloeiden uit archeologienota's zijn geraadpleegd via loket.onroerend.erfgoed.be.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische bronnen, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen die zowel via Geopunt als via het Nationaal Geografisch Instituut (Cartesius) ter beschikking worden gesteld. Bijkomende cartografische bronnen zijn waar relevant bekomen via verder archiefonderzoek.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstering van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971, ter beschikking gesteld via Geopunt.

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Introductie tot het projectgebied

1.4.1.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het terrein grenst ten noorden aan Nederpolder en ten oosten aan de Kapittelstraat. Precies ten zuiden situeert zich het Bisschoppelijk Seminarie, waarvan de kern teruggaat tot de 17^e eeuw. Ten westen sluit het plangebied aan bij een hoekhuis uit het midden van de 18^e eeuw. De stadskern van Gent (Korenmarkt) situeert zich amper 400 meter ten westen. Het terrein situeert zich binnen de UNESCO werelderfgoed-zone van Belfort, Lakenhal en Mammelokker.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Geplande werken

1.4.1.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 280 m². Op heden is ca. 166 m² van het terrein onderkelderd. Deze kelders hebben een diepte van ca. 2,50 m-mv. Op het gelijkvloers niveau is ca. 210 m² van het terrein bebouwd.

De woning met huisnummer 8-10 is een diephuis met gelede trapgevel die dateert uit 1657. Dit gebouw is gerestaureerd en verbouwd tot hoekgebouw in de tweede helft van de 20^e eeuw. Het gelijkvloers is thans ingenomen door een winkelpui. De gerenoveerde stadswoning is vastgesteld als bouwkundig erfgoedrelict. Het gebouw in het zuidelijk deel van het plangebied betreft een woonhuis.

Figuur 4: Bestaande kelder weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

Figuur 5: Woning aan zijde Nederpolder (©Google).

Figuur 6: Bestaande bebouwing gezien vanaf de Kapittelstraat (©Google).

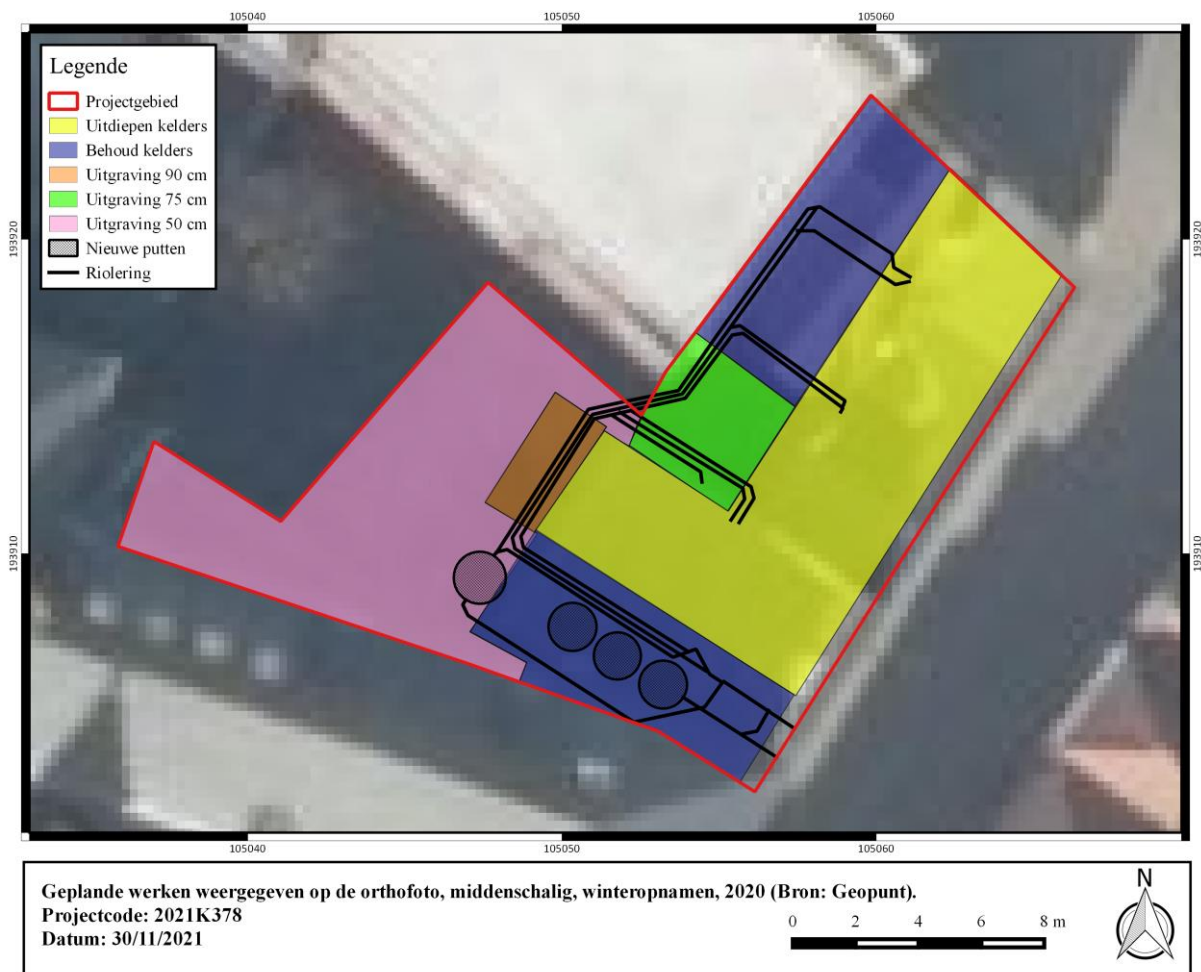
1.4.1.2.2 *Ontworpen toestand*

De opdrachtgever plant de afbraak, nieuwbouw en renovatie van een erfgoedwoning tot 3 appartementen en 2 duplexen. Hierbij wordt ook het overige gedeelte van de gedeelde buitenruimte heraangelegd.

Concreet worden hiertoe de volgende bodemingrepen voorzien.

- De uitdieping van een deel van de bestaande kelders met 40 tot 60 cm, in combinatie met het onderschoeien van de bestaande keldermuren. De zone waar kelders worden uitgediept en muren worden onderschoeid, heeft een oppervlakte van ca. 100m². In het noordelijk en zuidelijk terreindeel worden ter hoogte van de kelders géén bodemingrepen voorzien over een oppervlakte van ca. 70 m².
- Ter hoogte van twee nieuwe binnenkoeren wordt tevens een bodemingreep zien. Ter hoogte van een centrale binnenkoer van ca. 9 m² zal een bodemingreep plaatsvinden van ca. 90 cm-mv, ter hoogte van een iets noordelijker gelegen binnenkoer zal een bodemingreep plaatsvinden van ca. 75 cm-mv over een oppervlakte van ca. 15 m².
- Voor de rest van het terrein wordt nieuwe verharding en groenzone voorzien, hier zal een bodemingreep plaatsvinden van ca. 50 cm-mv.
- In functie van de geplande werken wordt nieuwe riolering aangelegd die zal aansluiten op 4 nieuw te realiseren putten. Van deze nieuwe putten situeren er zich 3 binnen de contour van de bestaande kelders. Deze worden binnen dit kelderniveau voorzien waarna de kelder wordt opgevuld. Voor deze putten zal dus géén bijkomende bodemingreep nodig zijn. Voor de 4e put die zich aan de rand van de kelder situeert, zal wel een bodemingreep nodig zijn tot ca. 2 m-mv. Voor de riolering wordt een sleuf uitgegraven van ca. 50 cm breed en 80 cm diep.

Figuur 7: Synthese bodemingrepen weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

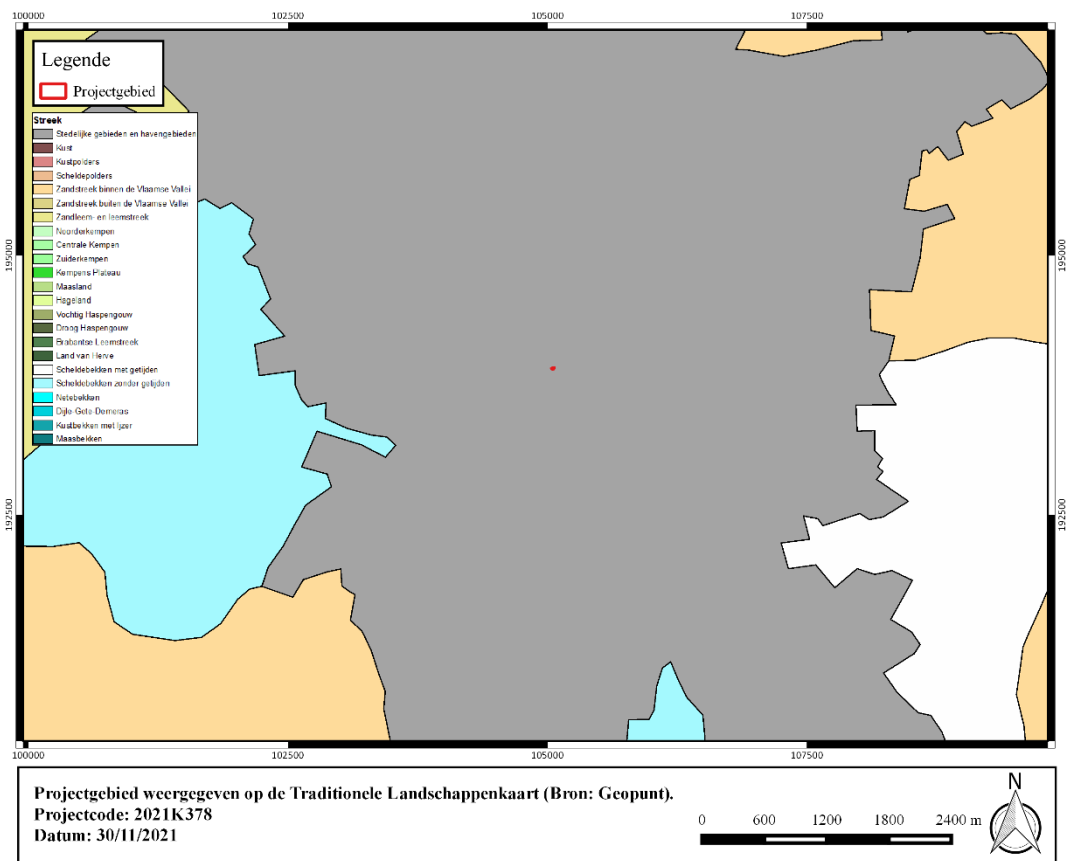
1.4.2 Fysisch geografische en geologische situatie

1.4.2.1 Landschappelijke situering

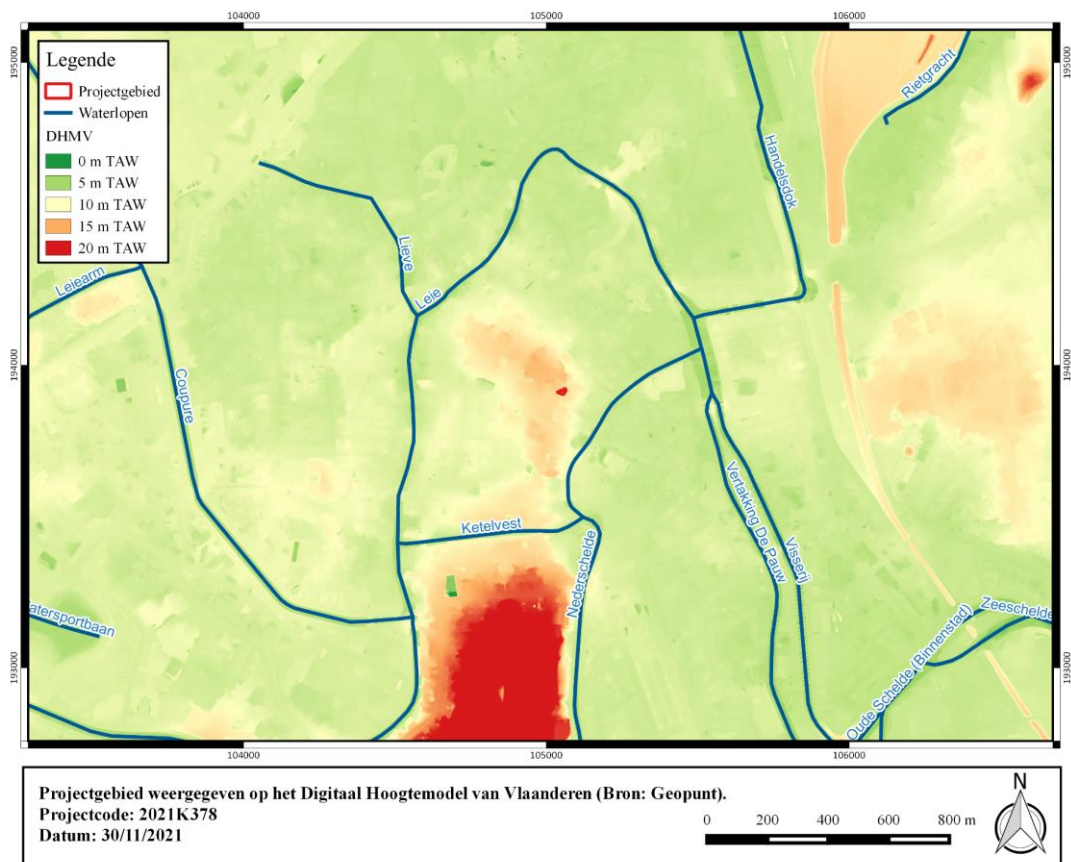
Fysisch-geografisch is Gent gelegen in de Vlaamse Vallei aan de samenvloeiing van de Schelde en de Leie. De Vlaamse Vallei is een lage zandige vlakte met een gemiddelde topografische ligging die lager is dan +10 m TAW. Deze zone helt licht af in noordelijke richting. De Vlaamse Vallei, alsook haar vertakkingen, vormen een complex van deels bedolven pleistocene thalwegen die in opeenvolgende fasen tot diep in het substraat ingesneden werden en tussendoor met oud - quartair - , Eemiaan – en Weichseliaanafzettingen opgevuld werden. Het huidig oppervlak valt samen met het topvlak van de laatste fluvioperiglaciale Weichseliaanafzettingen. Op het einde van het Weichseliaan en doorheen het Holocene werd dit oppervlak ingesneden door de rivieren en tot laagterras in reliëf gesteld. In de Vlaamse Vallei komt op het laagterras een microreliëf voor, dat vooral bij de afzetting van de eolische dekzanden en boreale stuifzanden (duinen) gevormd is, maar ook elementen omvat die van de verwilderde fluvioperiglaciale pre - holocene dalbodem overgeërfd zijn (donken). Deze morfologische eenheden kunnen verschillende meters boven het reliëf uitsteken.

Rivierduinen en dekzandruggen waren een wezenlijk onderdeel van het landschap bij het ontstaan en de vroege ontwikkeling van de stad Gent. Zo werd de oudste portus of middeleeuwse handelsstad aangelegd op een dekzandrug (Zandberg), terwijl aan de oostzijde (Sint-Baafsdoorp) en in het westen (Ekkergem en Brugse Poort) de rivierduinen en dekzandruggen aan de bewoners de kans boden om in of naast de winterbedding van een rivier toch een veilige woonplaats te bouwen. Terwijl de Sint-Pietersabdij gevestigd is op de Blandijnberg, ligt de Sint-Baafsabdij op het westelijke uiteinde van een dekzandrug. Op de vlakke delen van de dekzandruggen met zandleem werden kouters ontwikkeld, zoals de Sint-Baafskouter, de Mariakerkekouter en de Kouter in het centrum van Gent. Door deze landbouwactiviteiten werden meerdere rivierduinen genivelleerd, waardoor ze definitief uit het landschap verdwenen. Het projectgebied bevindt zich quasi op de top van de Zandberg. De Zandberg is een hoger gelegen top in het landschap rondom de samenvloeiing van Leie en Schelde. De eigenlijke top is te lokaliseren op het kruispunt van Botermarkt-Hoogpoort-Belfortstraat en bevindt zich ongeveer 14 m boven de zeespiegel. Het plangebied is gelegen op een hoogteligging van 11.6 – 12.5 m TAW en helt af naar het zuidoosten.

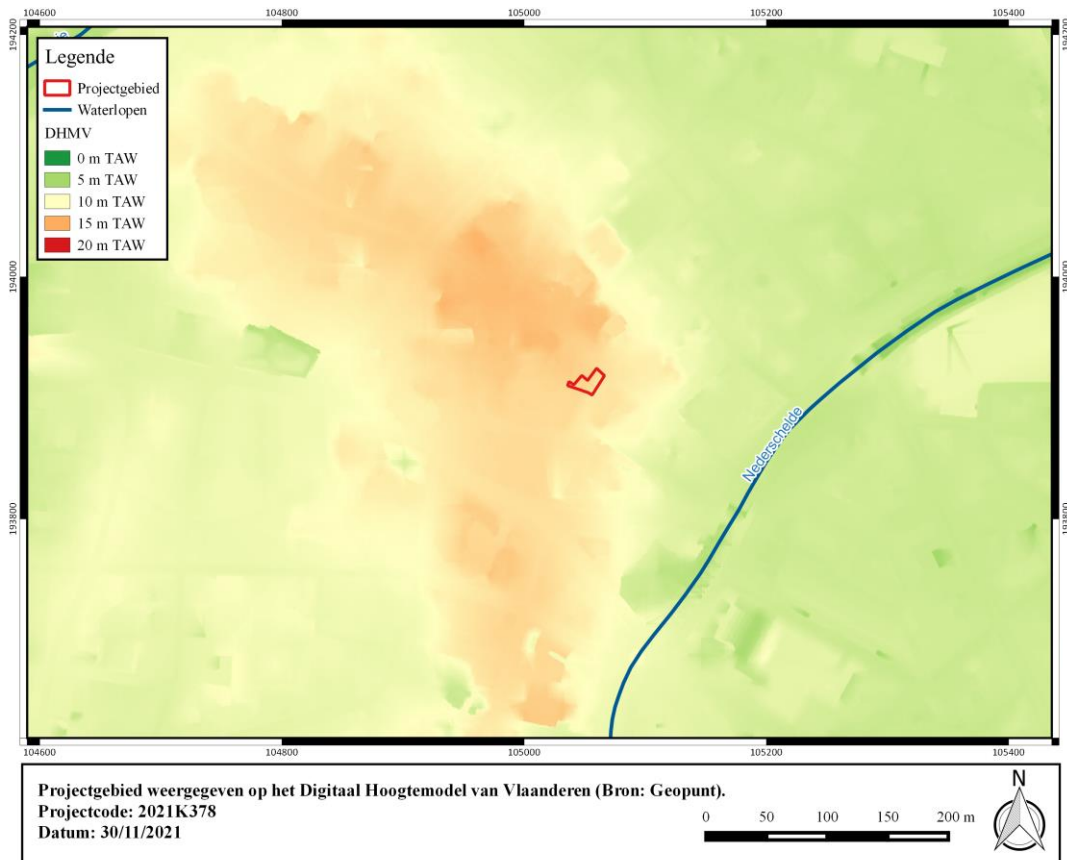

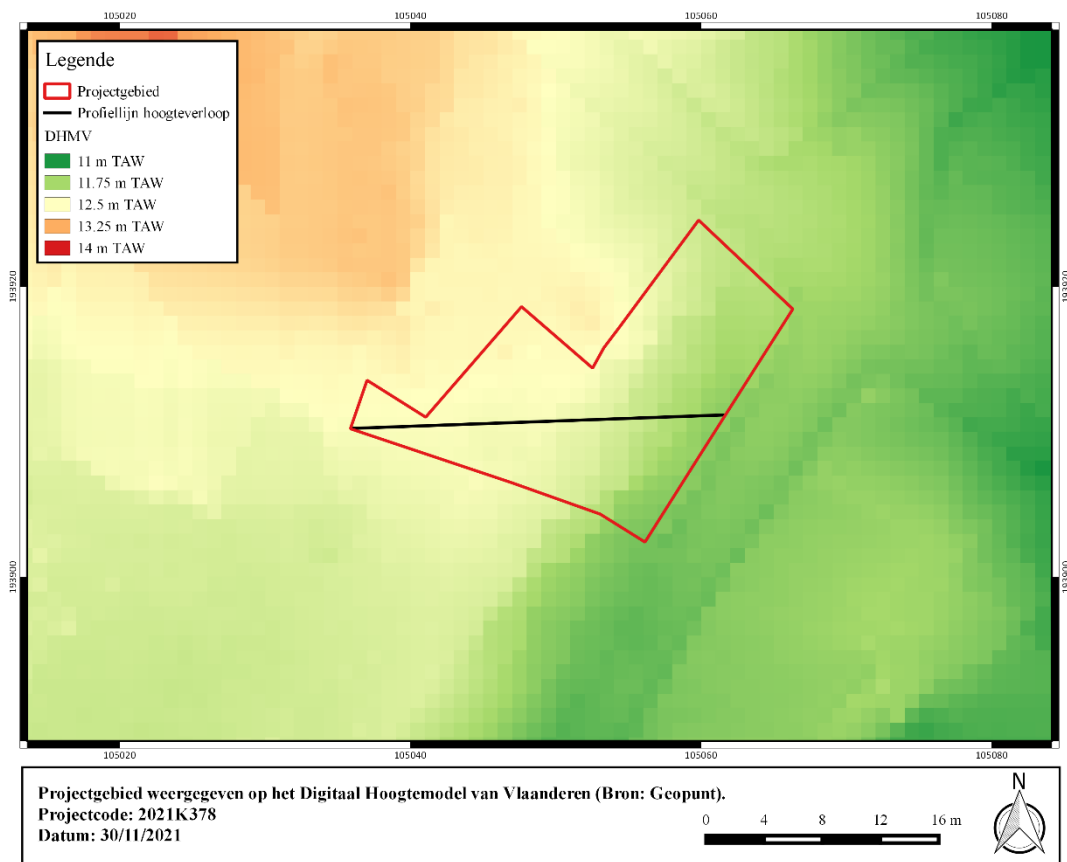
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

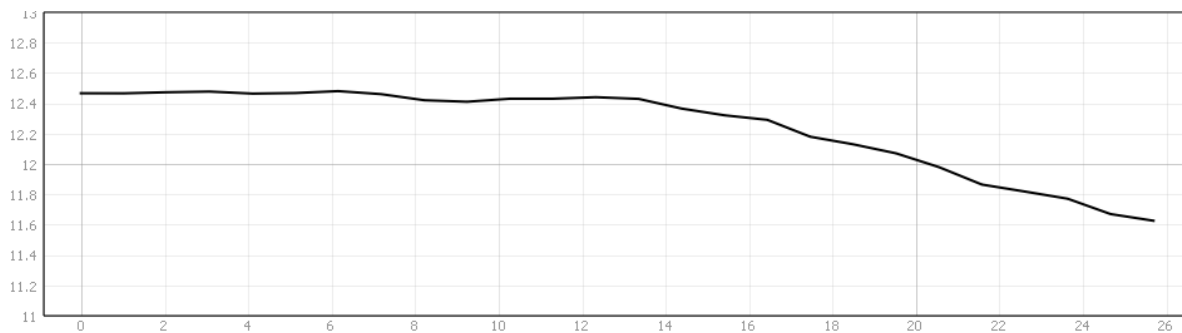

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

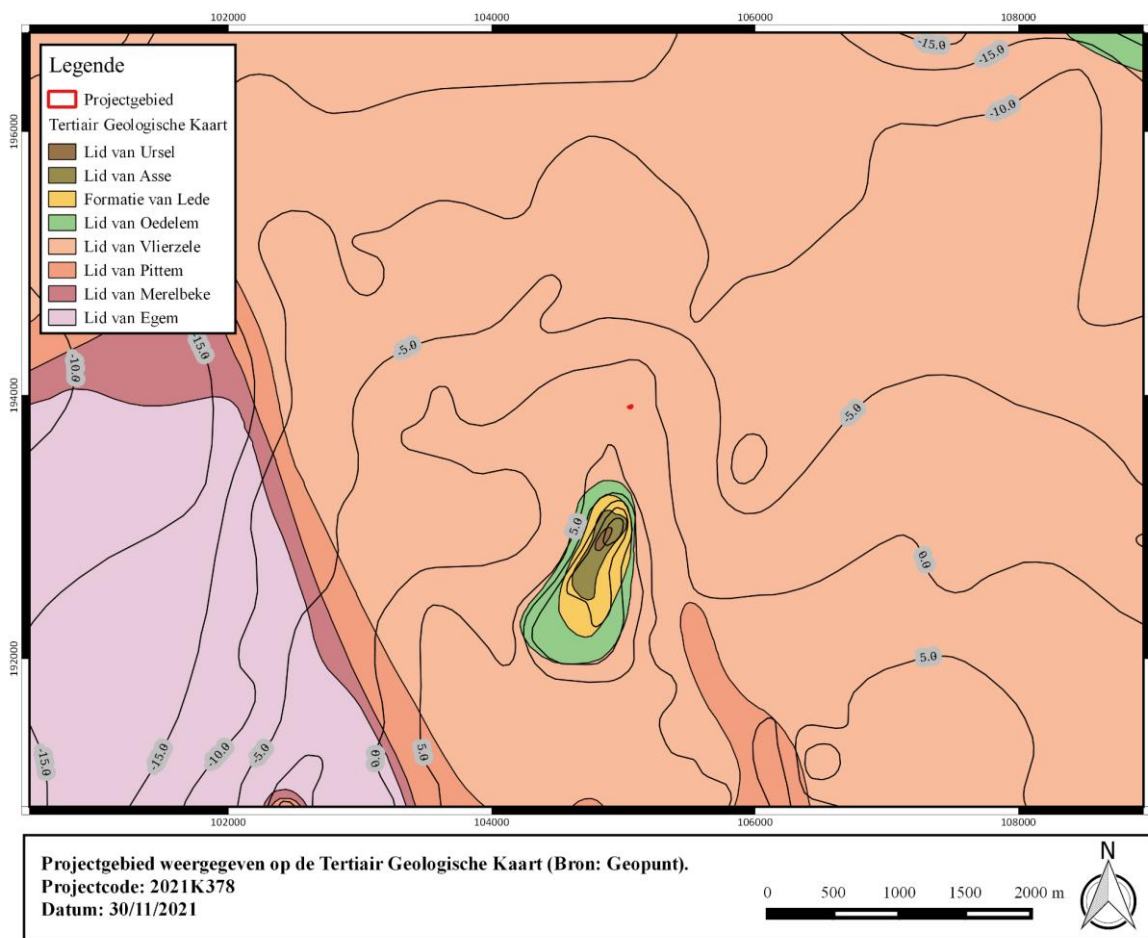

Figuur 12: Hoogteverloop, W-O.

1.4.2.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied bevindt zich in het Lid van Vlierzele (Formatie van Gentbrugge). De Formatie van Gentbrugge bestaat uit een afwisseling van kleiige siltige en zandige mariene sedimenten met enkele macrofossielen. Het is onderverdeeld in drie leden; van oud naar jong: het Lid van Merelbeke, het Lid van Pittem en het Lid van Vlierzele.

Het Lid van Vlierzele is een groen tot grijsgroen fijn zand dat een duidelijke horizontale of kruisgewijze gelaagdheid vertoont aan de top. Soms is het ook homogeen met veel tubulaties door bioturbatie. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee. Naar onder toe gaat het meestal over in een homogeen kleiig zeer fijn zand met kleilenzen. Bovenaan kunnen ook gedifferentieerde kleilagen voorkomen met humeuze intercalaties. De afzetting bevat slechts weinig macrofossielen. Harde zandsteenbanken komen regelmatig voor en werden vroeger plaatselijk aangewend als bouwsteen.

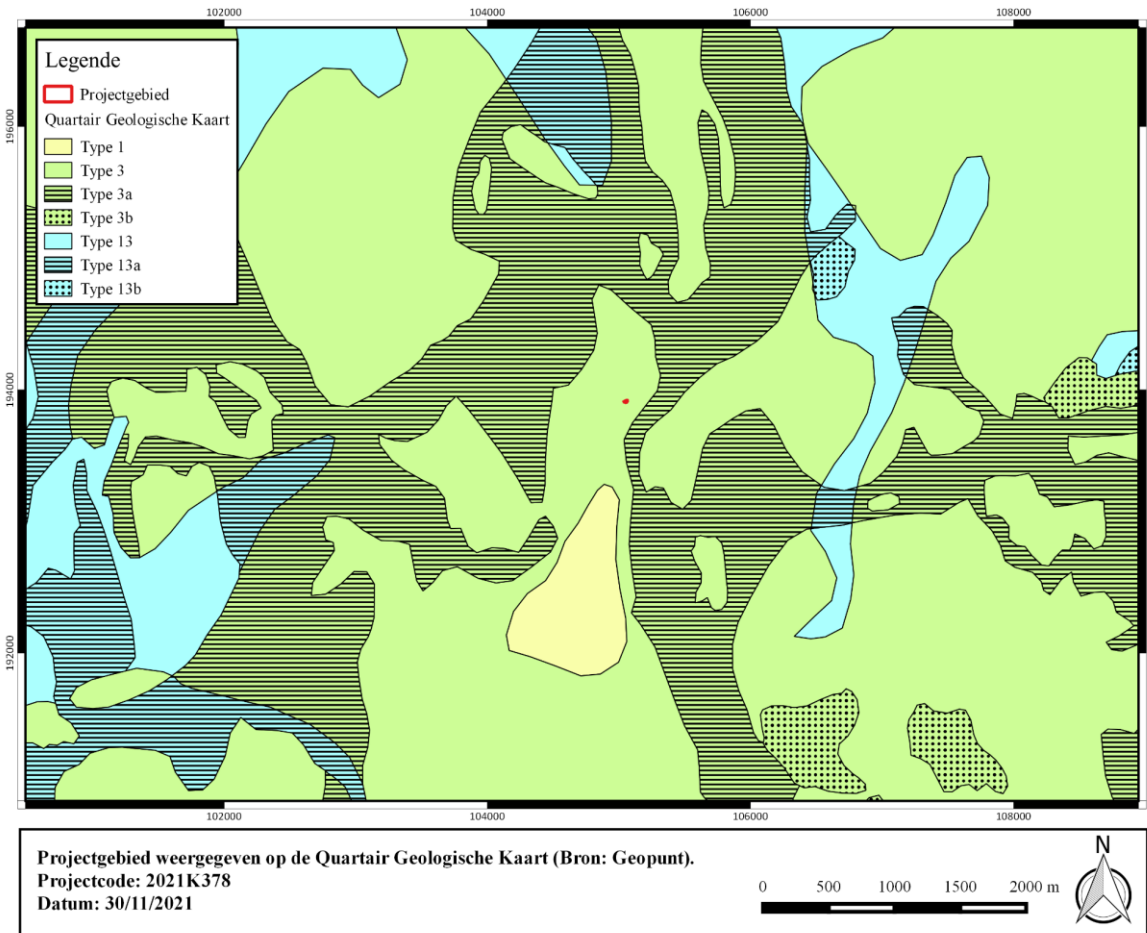

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.3 Quartaire lithostratigrafie

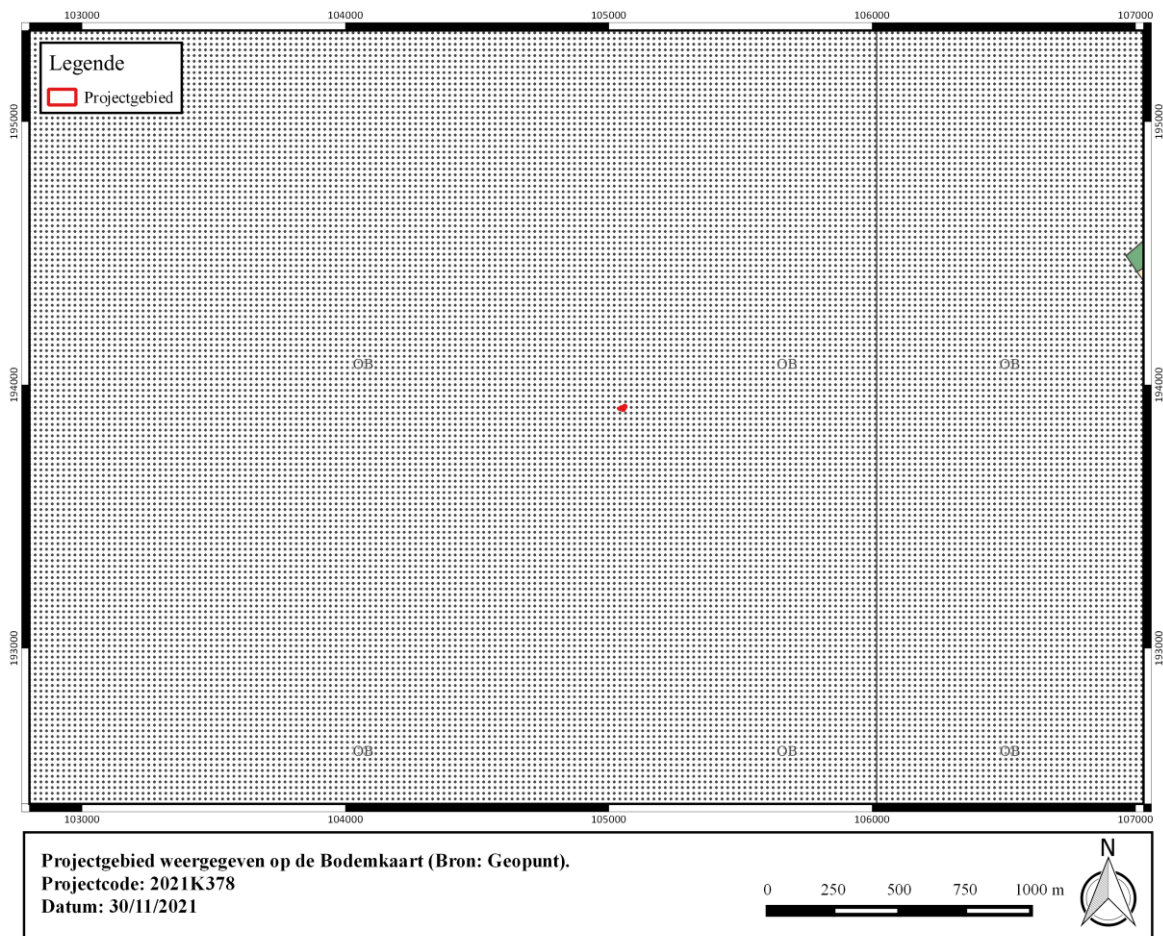
Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3**. Dit type bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zandleem tot leem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen bevatten van het Quartair.

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.4 Bodenvormingsprocessen

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

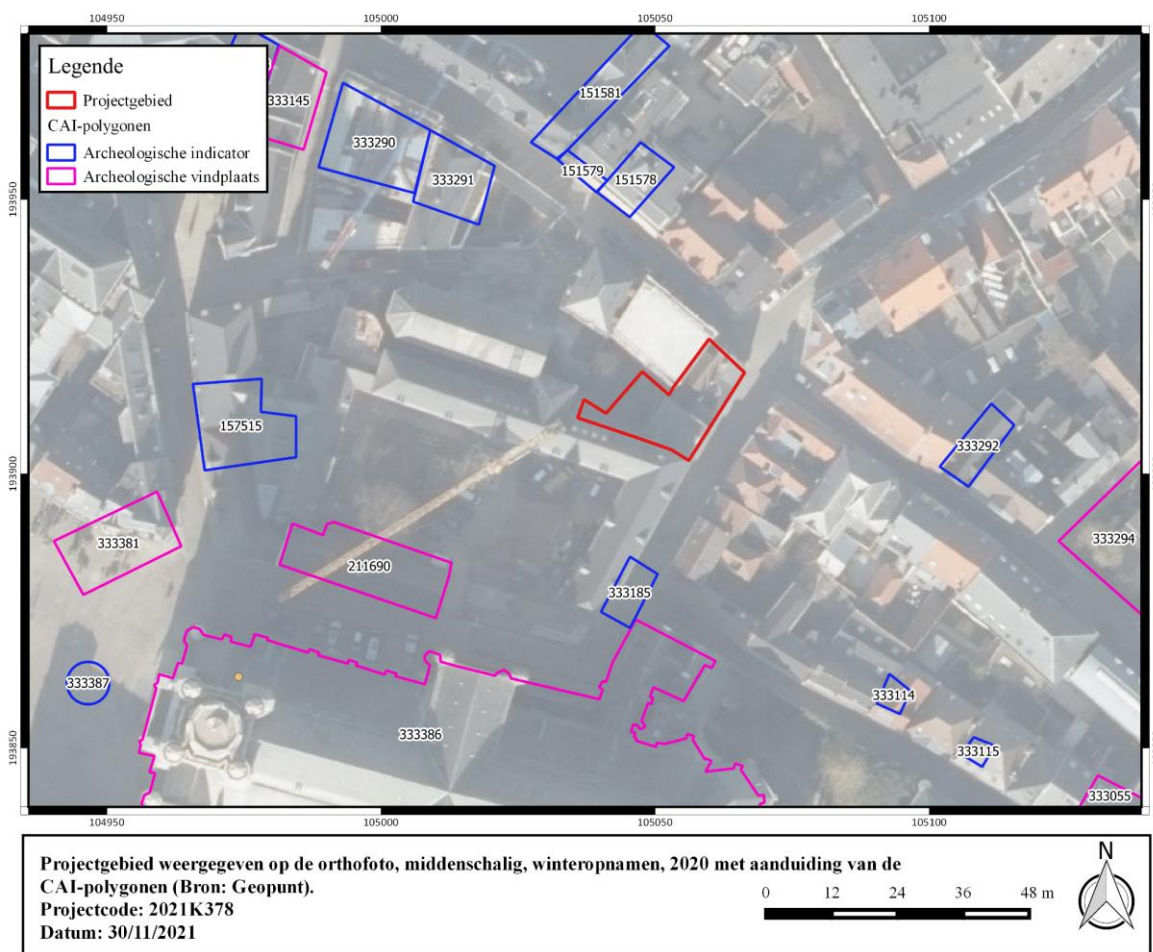
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.3 Historische en archeologische voorkennis

1.4.3.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Het projectgebied zelf situeert zich op de oostelijke helling van de Zandberg, een iets hoger gelegen top nabij voornoemde alluvia die door haar hogere ligging geschikt was voor bewoning. Dit kwam reeds tot uiting bij talrijke onderzoeken die in de omgeving van het plangebied zijn uitgevoerd. Enkele sites kunnen aangehaald worden: Nederpolder 1-5 (Hotel Vanden Meersche), Nederpolder 2 (De Kleine Sikkel), Gent Zandberg (KoBra), Gent Sint-Baafskathedraal, Gent Klein Seminarie, ... Bij deze opgravingen werd de vroegste menselijke aanwezigheid al vanaf de Bronstijd vastgesteld. Ook sporen uit de Romeinse en vroegmiddeleeuwse periode (akkerlaag, ambachtelijke activiteiten) werden meermaals aangetroffen. Het gros van het sporenbestand kan evenwel in de volle/late middeleeuwen tot aan de nieuwe/nieuwste tijden worden gedateerd. De locatie van het projectgebied biedt dus een unieke kans om een licht te werpen op de Gentse stadsontwikkeling. De verschillende onderzoeken worden hieronder meer in detail toegelicht.

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

211690	Opgraving (2015) Vroege middeleeuwen: kuil
--------	---

	<p>Volle middeleeuwen: serie kuilen met verschillende overnsnijdingen, ingegraven in de zandgrond. Vermoedelijk in verband te brengen met zandwinning – muur opgetrokken in Doornikse kalksteen in visgraatverband.</p> <p>Late middeleeuwen: verschillende verbouwingsfasen</p> <p>19^e eeuw: parallelle bakstenen muren – onderbouw van een vloer</p> <p>Nieuwste tijd: regenput</p> <p>Bron: Boncquet T. 2014: Archeologisch onderzoek bisschoppelijk seminarie fase 2 (Gent), Ruben Willaert Rapport 73, Sijsele.</p>
333055	<p>Opgraving (2006)</p> <p>16^e eeuw: constructieresten met bakstenen, te linken aan boogbrug over de Schelde te dateren ca. 1527-1528. Deze verving een houten constructie – kaaimuren</p> <p>Bron: Acke B. 2007, Archeologisch onderzoek in Gent (O.-Vl.), in: Archaeologia Mediaevalis jg. 30, pp. 2-5</p>
333145	<p>Controle van werken (1999)</p> <p>Volle middeleeuwen: Resten in baksteen; onderste bouwlaag: tweebeukig; knopkapiteel; segmentbogen; kragstenen in voor en achtergevel</p> <p>Middeleeuwen: Vloerniveau vastgesteld aan de hand van kalklaagje, ander vloerniveau door resten van tegels in Doornikse kalksteen</p> <p>Bron: Laleman M-C & P. Raveschot, Inleiding tot de studie van de woonhuizen in Gent periode 1100-1300. De kelders, in: Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Schone Kunsten, 53, 1991, nr. 54, plannen I-XI en figuren 1-151.</p>
333294	<p>Opgraving (1976-1977)</p> <p>Steentijd: lithisch materiaal op ca. 12 m diepte</p> <p>Midden-Romeinse tijd: fragment terra sigillata</p> <p>Merovingische periode: ringetje vervaardigd via verlorenwas techniek</p> <p>Volle middeleeuwen: schelpenceramiek, 'geglad' aardewerk, reliëfbandamforen – afvalkuilen – waterput – molenstenen en kanaaltje – restanten van oeverbeschoeiing/paalwoningen/aanlegsteigers.</p> <p>Late middeleeuwen: sporen van bewoning</p> <p>16^e eeuw: poignard in combinatie met schervenmateriaal</p> <p>Onbepaald: rood gebruiksaardewerk – dierenbeenderen, runderhorens, delen van geweien – menselijke resten</p>

	Bron: Laleman M-C & P. Raveschot, Binnen de omwalling: de kuip, in: Wat een leven binnen die muren! Gent 1100-1350, Gent, 1986, p. 49-62.
333381	<p>Controle van werken (1988)</p> <p>Late middeleeuwen: Resten in Doornikse kalksteen die deel uitmaken van een rechthoekige constructie</p> <p>Bron: Laleman M. C. & Stoops G. 1993, Vondstmeldingen. Sint-Baafsplein, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, jg. 17, nr. 1, pp. 35-36</p>
333386	<p>Opgraving (1958-1962)</p> <p>Volle middeleeuwen: voorganger van kerkgebouw: Romaanse (12de eeuwse) driebeukige kruiskerk met vieringtoren en een crypte. Vroeger Sint-Janskerk. Van de oudste kerk (10de eeuw?) zijn geen sporen bewaard; schriftelijke bronnen vermelden een 10de eeuwse volkskerk.</p> <p>Late middeleeuwen: tegel uit klei</p> <p>Bron: Vandenhoute J, Archeologisch onderzoek naar het middeleeuwse en moderne Gent, in: Graven naar Gents verleden, Gent, 1976, pp 51-72.</p>

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

151578	<p>Erfgoedonderzoek</p> <p>Late middeleeuwen: kelderruimte met laatmiddeleeuwse oorsprong</p>
151579	<p>Erfgoedonderzoek</p> <p>Late middeleeuwen: kelderruimte met laatmiddeleeuwse oorsprong</p>
151581	<p>Erfgoedonderzoek</p> <p>Late middeleeuwen: kelderruimte met laatmiddeleeuwse oorsprong</p>
157515	<p>Bouwarcheologisch onderzoek</p> <p>Late middeleeuwen: kelderruimte met laatmiddeleeuwse oorsprong</p>
333143	<p>Erfgoedonderzoek</p> <p>Volle middeleeuwen: huizen</p>
333144	<p>Erfgoedonderzoek</p> <p>Volle middeleeuwen: kelder met volmiddeleeuwse oorsprong</p>

333185	Erfgoedonderzoek Late middeleeuwen: Bewerkt houten voorwerp met onbekende functie
333291	Erfgoedonderzoek Lat middeleeuwen: Resten gaan terug tot middeleeuws steen, details konden niet onderzocht worden, onderste bouwlaag wel overwelfde kelder op zuilen. Het pand had tijdens de middeleeuwen de functie van stadhuis. In de gevel zijn nog sporen te zien van deze middeleeuwse fase. De buitengevels van het huis bevatten nog zeer veel Doornikse kalksteen en stammen uit de oudste middeleeuwse bouwfase. Enkele bakstenen toevoegingen dateren zeker nog uit de late middeleeuwen. De kelder van het pand is door tweemaal twee zuilen opgedeeld in negen onregelmatige vierhoekige vlakken. typologisch in de 13de eeuw te dateren
333292	Erfgoedonderzoek Volle middeleeuwen: sporen van een constructie in Doornikse kalksteen

Veldprospecties

333114	Veldprospectie Volle middeleeuwen: aardewerk
333115	Veldprospectie Steentijd: lithisch materiaal
333290	Veldprospectie Volle middeleeuwen: Resten in Doornikse kalksteen; tweebeukige ondergrondse ruimte, knoppen afgebroken van kapiteel, huidige gewelf is van jongere datum

Toevalsvondst

333387	Toevalsvondst Romeinse tijd: crematiegraf
--------	--

Recent archeologisch onderzoek

Recent zijn in de omgeving van het plangebied een ruim aantal relevante archeologische onderzoeken uitgevoerd waarvan de resultaten nog niet zijn opgenomen in de CAI. Deze onderzoeken worden hieronder toegelicht.

Nederpolder 1-5 Gent (2015-2016)

Naar aanleiding van de complete restauratie van het Hotel Vanden Meersche op de hoek van de Nederpolder en de Zandberg, werd in 2015 en 2016 een archeologisch onderzoek uitgevoerd op de bedreigde zones. Deze resultaten zijn nog niet opgenomen in de CAI. Onder de kelders van de westelijke woonvleugel werden vrij grote delen van een goed bewaarde vroegmiddeleeuwse laag aangetroffen. In het noorden gaat het om een akkerlaag en in het zuiden om de aanzet van een depressie in het landschap. In totaal werden 62 vroegmiddeleeuwse scherven gevonden, bestudeerd en geplaatst binnen de stand van kennis van het totnogtoe in het duister gehulde vroegmiddeleeuwse Gent. op de noordoostelijke flank van de Zandberg te Gent bevond zich in de 6de en 7de eeuw een eenvoudige agrarische nederzetting die mogelijk doorliep tot de vroege 8ste eeuw. In deze vroegmiddeleeuwse laag tekenden zich op sommige plaatsen mogelijke paalkuilen af. De vele jongere verstoringen maakten een ruimer beeld hiervan echter onmogelijk, maar ze wijzen vermoedelijk wel op de aanwezigheid van houten (woon)constructies.

In de eerste fase is er sprake van een goed bewaarde bodem die duidelijk sporen bevat van een intensieve bewerking voor landbouwdoeleinden. De talrijke microscopisch te herkennen resten van organisch materiaal, houtskool, as, ceramiek en fytolieten wijzen op een doelbewuste verrijking van de bodem. Ook de sporen van bioturbatie bevestigen een natuurlijke door mensen beïnvloedde bodemvorming. Doorheen deze intensief bewerkte laag werd op een gegeven moment een greppel gegraven, die wijst op een afwatering en/of landindeling. Deze afbakening dateert mogelijk in de 8ste eeuw. Nadien werd deze laag afgedekt met door de wind aangevoerd zand van nabijgelegen open terreinen. In deze tweede fase was er in eerste instantie nog steeds ook sprake van bewerking en verrijking van de bodem, maar minder intens. In de voorlaatste laag die micromorfologisch onderzocht werd, zijn hier zelfs bijna geen aanwijzingen meer voor teruggevonden. Dit wijst dus op een periode waarop de bodem niet of nauwelijks bewerkt werd. Deze laag wordt dan ook uitsluitend gevormd door nabijgelegen stuifzand. Ook de bovenste laag werd gevormd door stuifzand, maar vertoont toch sporen die wijzen op een opnieuw intensere cultivering.

Na de Merovingische periode van intensieve landbouw werd deze zone minder intens bewerkt, om op een gegeven moment zelfs op te houden en om vervolgens toch weer in cultuur te worden gebracht. Daarbij wijst de verstuiving van zand op een periode waarin de wind eerder vrij spel had op de directe omgeving en de invloed van de mens tijdelijk zal zijn afgenomen. Er lijkt zich dus, op basis van micromorfologische gegevens, een vermindering of zelfs bijna afwezigheid van menselijk ingrijpen te hebben voorgedaan.

Ook de depressie in het landschap, die in het zuiden van de kelders in de westelijke woonvleugel gevonden werd, lijkt volgens bodemkundige Jari Mikkelsen (Raakvlak) te zijn opgevuld met stuifzand. Op basis van de studie van het aardewerk valt deze eveneens in de Merovingische periode te dateren.

Naast de Merovingische akkerlaag die afgedekt is door stuifzandlagen, de Merovingische depressie die eveneens opgevuld is door stuifzanden werd er nóg een vondst gedaan, die ons beeld van Merovingisch Gent nog meer tot leven brengt. Onder de kelder van de oostelijke

woonvleugel van het pand werd een deel van een twee meter breed wegtracé gevonden, waarin zich duidelijke karrensporen aftekenden. Op basis van een C-14 analyse op een stukje dierlijk bot dat hieruit werd gerecupereerd, kwam opnieuw een datering van 95,4% zekerheid tussen 650 en 770 naar voren. Dit wegtracé zal hoogstwaarschijnlijk parallel met de akker hebben gelopen en deze mogelijk ook in het oosten afgebakend hebben. Het volgde min of meer ook de naar het noordoosten toe aflopende helling. Als men de loop van dit wegtracé naar het zuiden toe zou doortrekken dan komt deze uit nabij de plaats waar de oudste kerk van Gent zou hebben gestaan, de zogenaamde Sint-Janskerk.

Tot slot werden twee sleutelgatvormige pottenbakkersovens aangetroffen. Uit de Karolingische periode.¹

Nederpolder 2 ‘De Kleine Sikkel’.

In de loop van 2020 heeft Stadsarcheologie Gent een opgraving (2020B225) uitgevoerd op het achtererf van een 13de-eeuws Steen te Nederpolder 2. Het huis dat bekend staat als ‘de Kleine Sikkel’ is gelegen in de middeleeuwse stadskern op de hoek van de Biezekapelstraat en de Nederpolder. Deze laatste was één van de belangrijkste straten van Gent in de 12de eeuw, maar kent zijn ontstaan in de 10de eeuw. Achteraan het perceel liep de nu verdwenen Rijngasse/Regnessestraat, een 14de-eeuws straattracté dat het litteken volgde van de 9de-eeuwse stadsomwalling (portus). De Kleine Sikkel bevindt zich net aan de buiten- of veldzijde van dat omwallingstracé. Een dergelijk gebouw opgetrokken uit Doornikse kalksteen was een veruiterlijking van erfgerichte families die fortuin hadden weten te verwerven met de lakennijverheid en de lange-afstandshandel binnen Europa. In hun middens werden de eerste stadsschepenen van Gent gekozen.

De verhoopte prestedelijke sporen, zoals deze in de directe nabijheid (Botermarkt: Romeins, vroegmiddeleeuws en Nederpolder 1-5: Merovingisch) zijn vastgesteld, werden niet aangetroffen. Het is niet uit te maken of ze er niet waren, dan wel dat de latere talrijke vergravingen en bouwcampagnes deze hebben weggeveegd. Hoewel er gegraven is tot net tegen het traject van de Regnessestraat, het vermoedelijke litteken van de 9de-eeuwse stadsomwalling werd nergens de aanzet van een omwalling en/of droge gracht aangesneden. Het beperkte zicht dat in een oost-west coupe op de perceelsgrens (S30) met het erf van ‘de Kleine Sikkel’ was verkregen, leerde dat de natuurlijke bodem op deze plaats zeer hoog bewaard zat.

De oudste sporen, een aantal kuilen in WP12, kunnen op basis van het aardewerk geplaatst worden in de 10de-11de eeuw. Vanaf deze periode lijkt er een continuïteit te zijn in de menselijke aanwezigheid in dit stadsdeel. Vermoedelijk start de bewoningsgeschiedenis op het perceel in het midden en de tweede helft van de 12de eeuw, wat kan beaamd worden door het aangetroffen aardewerk en de archivalische bronnen. Een derde fase met aardewerk met een brede datering in de 13de eeuw kan gekoppeld worden aan de oudste opgegraven structuren en de grote bewaarde stenen structuren binnenin het pand.²

---

¹ Bradt, T. 2020. Een eerste glimp van Merovingisch Gent: archeologisch onderzoek in de kelders van het Hotel Vanden Meersche te Gent Nederpolder (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 43, pp. 9-10.

² Vermeiren, G. Bru, A.-M. Veraart, D. Berkens, M. Een opgraving in het steen ‘de Kleine Sikkel’, Nederpolder 2, Gent, in: *Archaeologia Mediaevalis* 2021.

Gent Zandberg (Nota ID 15132).

In 2020 werden aan de Zandberg drie proefputten uitgezet. Het vondstenmateriaal dat werd ingezameld tijdens het vooronderzoek is vooral afkomstig van de vele zeefstalen die op de site zijn genomen. In het rapport gaat de aandacht integraal naar het gebruiksaardewerk dat noodzakelijk is om de site verder te kunnen te interpreteren. Uitgezonderd het dierlijk botmateriaal zijn de andere vondstcategorieën weinig talrijk. In totaal werden 956 scherven aardewerk bij dit onderzoek verzameld.³

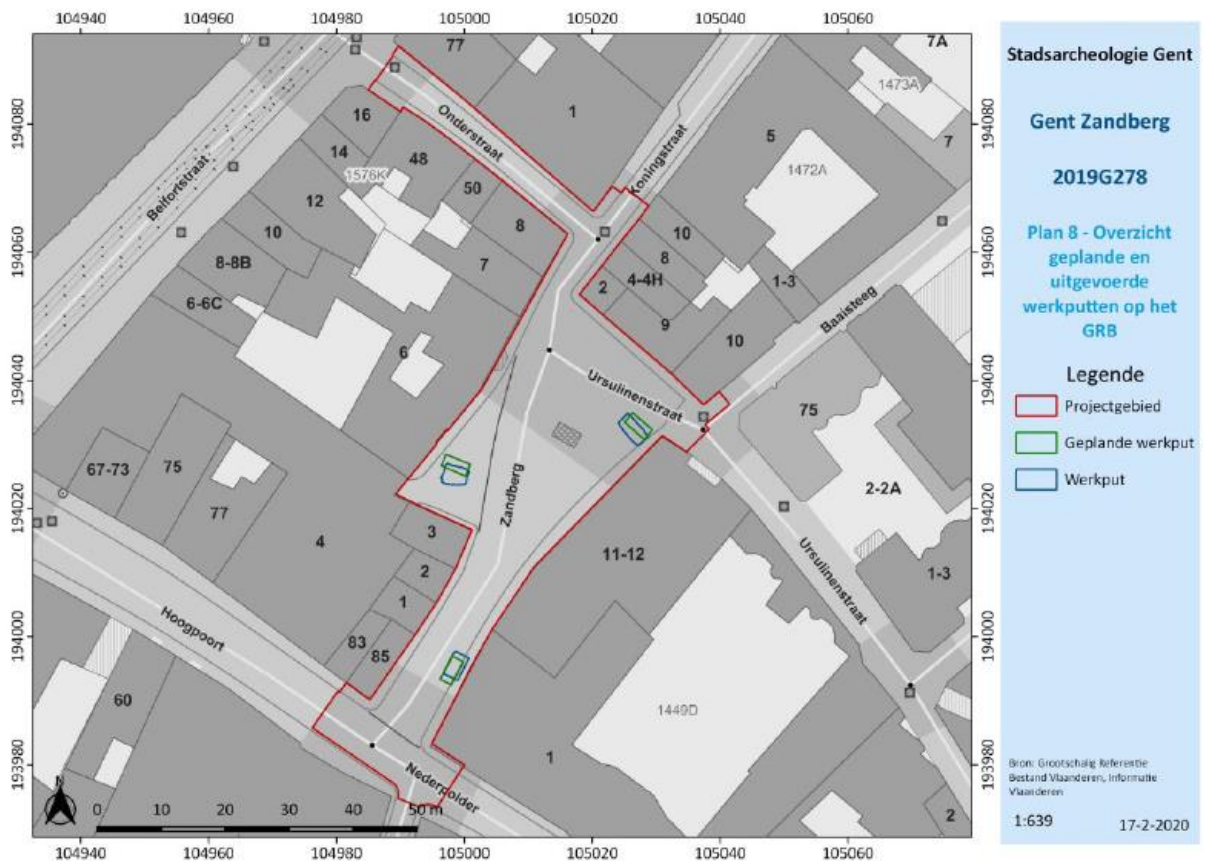
Opvallend was dat de verwachte cultuurlaag, een bodemsequentie van agrarische lagen, moet weggegraven geweest zijn, af te lezen van de zeer scherpe begrenzing tussen de moederbodem en de oudst bewaarde pakketten. In geen enkele van de 3 werkputten is deze oorspronkelijke bodemopbouw vastgesteld en is het op zijn minst bijzonder dat net in een zone die volgens historische bronnen - en ook archeologische registraties nu - steeds een open zone is geweest binnen de middeleeuwse stad, er geen oudere pakketten bewaard gebleven zijn. Dit staat in contrast met de (ooit) bebouwde zones zoals de Nederpolder, de Botermarkt en de Belfortstraat waar dit pakket wel werd vastgesteld. Dit was misschien het gevolg van het winnen van de aanwezige zavel of als een voorbereiding op de latere stadsontwikkeling. De oudst bewaarde zandige pakketten op de Zandberg bevatten helaas geen materiaal en waren dus niet dateerbaar. In één werkput kon, ondanks de beperkte oppervlakte, geconcludeerd worden dat net zoals op de Botermarkt, Belfortstraat, het Emile Braunplein en Sint-Baafsplein (KoBra-project, zie eerdere Kronieken) er aan zandwinning gedaan werd door middel van grote getrapte kuilen. Zo werd zand gebruikt als aanvulling bij kalk om kalkmortel te maken. Ook is zand tijdens deze periode gekend als verschraling in kleipasta voor aardewerk. Omdat het gewonnen zand zuiver moest zijn voor de diverse toepassingen werden deze putten meestal diep uitgegraven, zodat het zuivere zand van de moederbodem kon gebruikt worden.⁴

---

³ Stad Gent (Vermeiren, G. e.a.) 2020. Gent Zandberg. Archeologienota: Verslag van Resultaten., Stadsarcheologie Gent.

⁴ Vermeiren, G. Bru, M-A., Veraart, D. Berkers, M. 2021. Een archeologisch vooronderzoek op de Zandberg, Gent, in: *Archaeologia Mediaevalis* 2021, pp.147-148.

Figuur 17: Voorstellen van de uitgevoerde proefputten aan de Zandberg (Vermeiren, G. 2020).

Sint-Baafskathedraal

Sinds maart voert Ruben Willaert NV een opgraving uit in en rond de voormalige Sint-Janskerk, naar aanleiding van de realisatie van een nieuw bezoekerscentrum voor het Lam Gods en de restauratie van de kranskapellen.

Door de uitzonderlijke bewaring van de bodem onder de latere begraafplaats is het mogelijk om de wijzigingen binnen het onderzoeksgebied, door natuurlijke of menselijke processen, te reconstrueren vanaf (minstens) de Bronstijd en bovendien de link te maken met het ontstaan en de evolutie van de stad Gent en haar hoofdkerk.

Het parochiekerkhof dekt een bodemsequentie af, die uitzonderlijk goed bewaard is en die tot minstens de Bronstijd teruggaat. Daarnaast werden voor het eerst in het centrum van Gent paalkuilen uit de Romeinse periode aangetroffen.

In de crypte kwamen 57 begravingen aan het licht. In het parochiekerkhof werden 1135 individuen aangetroffen. Hoewel de eigenlijke analyse van de kerkhofpopulatie nog moet gemaakt worden, is het nu al duidelijk dat de onderzochte delen van het parochiekerkhof uitzonderlijk goed bewaard zijn. Vooral aan noordelijke zijde van de kerk wordt de begraafplaats gekenmerkt door een uitzonderlijke bewaringsconditie. De tuin van het Bisschoppelijk Paleis, gebouwd in de 19de eeuw, heeft de begraafplaats hier als het ware verzegeld. Behalve gewone begravingen konden in de nabijheid van het parochiekerkhof speciale begrafenisrituelen vastgesteld worden. Een uitgebreide omschrijving is minder

relevant in kader van deze archeologienota, maar kan voor de geïnteresseerden geraadpleegd worden in het artikel in *Archaeologia Mediaevalis* 2021.⁵

---

⁵ De Gryse, J. & Eggermont, S. 2021. Opgraving in en rond de voormalige Sint-Janskerk (Sint-Baafskathedraal): eerste bevindingen, in: *Archaeologia Mediaevalis* 2021, p.56.

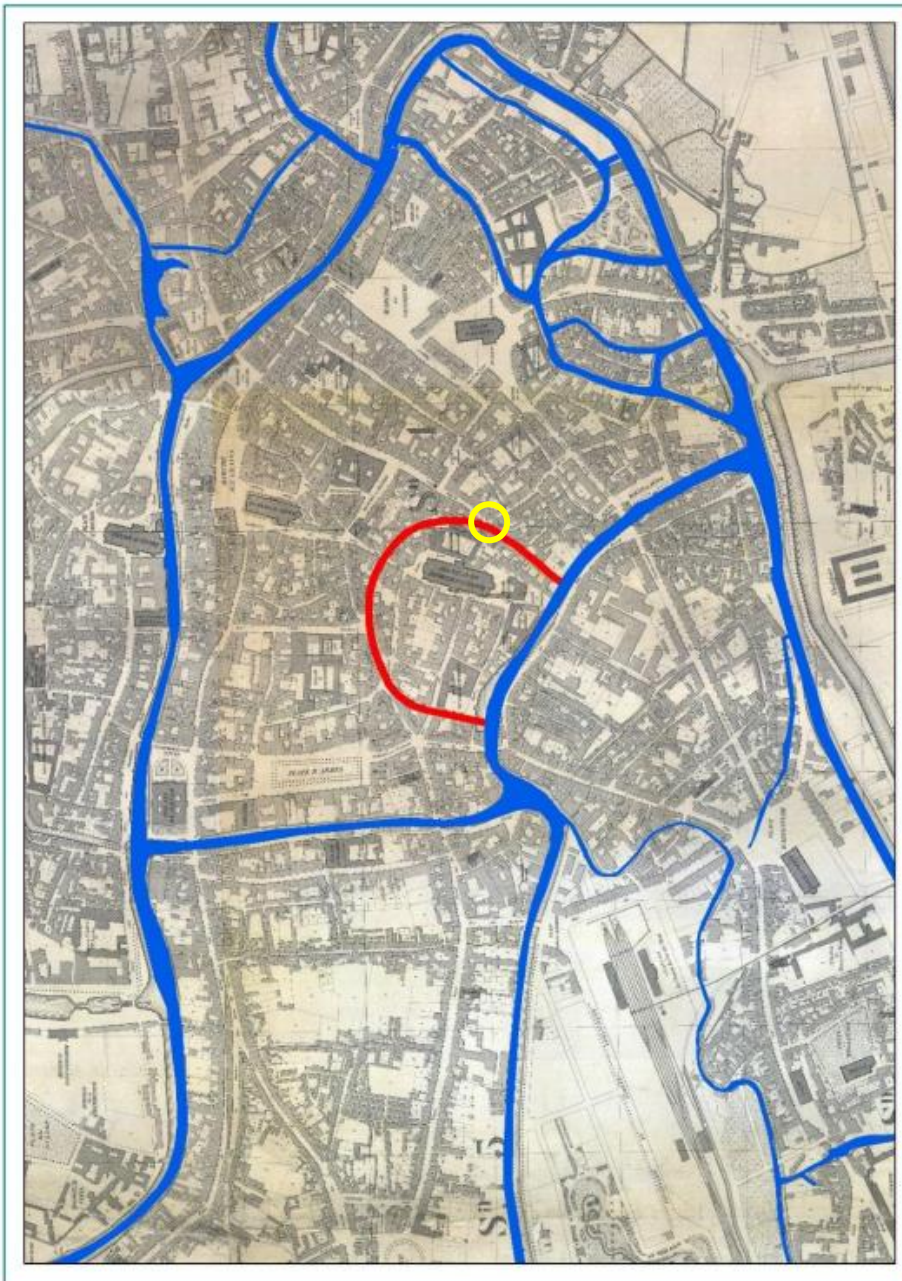
1.4.3.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Het ontstaan van de stad Gent is een complex historisch gegeven, waarover tot op heden geen unanimitieit is. Nieuwe archeologische vondsten – zoals bv. aan de Sint-Baafs-Kathedraal – werpen steeds een nieuw licht op de zaak, waardoor de gangbare theorieën constant moeten worden bijgestuurd of gedeeltelijk aangepast. Lang heeft men gedacht dat Gent in de 7^e eeuw tot ontwikkeling was gekomen, toen door de Heilige Amandus de twee abdijen werden gesticht die Gent zo typeren: Sint-Baafs en Sint-Pieters. Via archeologisch onderzoek echter werd het bestaan van een belangrijke Gallo-Romeinse vicus aangetoond die minstens 3 eeuwen (ca. 50 – 350) ononderbroken bewoond werd. Deze vicus wordt op heden als volgt afgebakend: Het Roosbroek en het Beelbroek ten noorden, een moerassige bocht van de Schelde ten oosten, de Schelde ten zuiden en de Hiernisse ten zuidwesten. Van belang is dat deze vicus zich verder uistrecte in westelijke richting, langs de huidige Dendermondse steenweg op een hogere zandrug die doorliep tot de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het is op deze plaats waar enkele eeuwen later de Sint-Baafsabdij zou verrijzen. De naam van de vicus was ‘Ganda’, een Keltisch toponiem dat samenvloeiing betekent. Mogelijk werd binnen de vicus een castellum opgericht. De menselijke aanwezigheid langsheen de Zandberg wordt archeologisch bevestigd door een reeks vaststellingen. Prehistorische en/of Romeinse vondsten werden aangetroffen in de Belfortstraat, in de Baaisteeg, op de Botermarkt, in de Schepenhuisstraat, op het Goudenleeuwplein, in de SintNiklaaskerk, op het Sint-Baafsplein, in de Sint-Baafskathedraal, op de Bisdomkaai, in de Mageleinstraat, op de Kouter, in de Kouterdreef en in de Schouwburchstraat. Uit de positionering van de prehistorische vondsten is duidelijk de loop en de vorm van de zandrug vast te stellen. Ook voor de Romeinse periode is een gelijkaardige vaststelling te maken.

In de 7^e eeuw stichtte Amandus op deze strategisch gunstige plaats aan de samenvloeiing van beide rivieren de Sint-Baafsabdij. Kort na 650 volgde dan de stichting van een tweede klooster, *Blandinium*, op de top van de Blandinusberg, precies ten westen van het projectgebied. Mogelijk was er in de 7^e eeuw reeds een agrarische nederzetting gevestigd op de hoger gelegen Zandberg, aan de linkerzijde van de Schelde. De archeologische gegevens in combinatie met bodemkundig onderzoek tonen aan dat de omgeving van de Zandberg er toen moet uitgezien hebben als een zandige biotoop waar door de vroegmiddeleeuwse mens pogingen ondernomen werden om deze in cultuur te brengen. De aangetroffen Merovingische sporen zijn voornamelijk op de randen van de zandberg gesitueerd en niet zozeer op of nabij de top.

In het tweede kwart van de 9^e eeuw was deze nederzetting, die de naam Gandavum droeg, uitgegroeid tot een portus met handelskarakter. Bij het recent archeologisch onderzoek zijn aan de Sint-Baafskathedraal Romeinse sporen aan het licht gekomen, wat er op wijst dat de Romeinse bewoning zich vermoedelijk verder uitstrecte dan oorspronkelijk verwacht. Mogelijk is ook deze nederzetting aan de Hoog gegroeid vanuit een Romeinse of zelfs pre-Romeinse voorganger. Het plangebied situeert zich vermoedelijk aan de noordelijke grens van deze portus.

Figuur 18: aanduiding van de 9de-10de eeuwse portus (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie). Vermoedelijke locatie plangebied weergegeven met gele contour.

De Noormanneninvallen betekende een breuk in de verdere ontwikkeling van de bewoonde kernen. Allicht werden de twee kloosters én de portus volledig vernield door de invasies van 879-883. Wanneer de Noormannen verweerd waren, werd op het eind van de 9e eeuw of begin 10e eeuw een grafelijk castrum opgericht op de plaats waar zich op heden het Gravensteen bevindt. Deze versterking was gelegen in het zuidwestelijk deel van een langwerpige eiland van 5ha52a groot, omgeven door de Leie in het zuiden, de Lieve ten westen, de Leertouwersgracht ten noordwesten en de Schipsgracht ten noordoosten. Het eiland had een tweeledige structuur. Het eerste gedeelte bevatte een aantal castrale gebouwen, het tweede gedeelte bevatte een oude bevolkingsnederzetting, een typische burgus. Via geschreven bronnen uit de 10^e eeuw weet men dat hier leerbewerkers gevestigd waren. Deze burgus, die nu als Oudburg gekarakteriseerd werd, kende een vrij snelle ontwikkeling. Het castrum zal – zeker na de beangstigende periode van de Noormanneninvallen – als baken van veiligheid aanzien geweest zijn. Deze portus begon zich verder uit te spreiden rond de huidige Groentenmarkt en langs beide oevers van de Leie

aan de Gras- en Koornlei. Gelijktijdig kwam ook de oudere portus op de Zandberg opnieuw tot leven. In 941 werd ten behoeve van deze portusbewoners een bidplaats opgericht, de Sint-Janskerk, op de plaats van de latere Sint-Baafskathedraal.

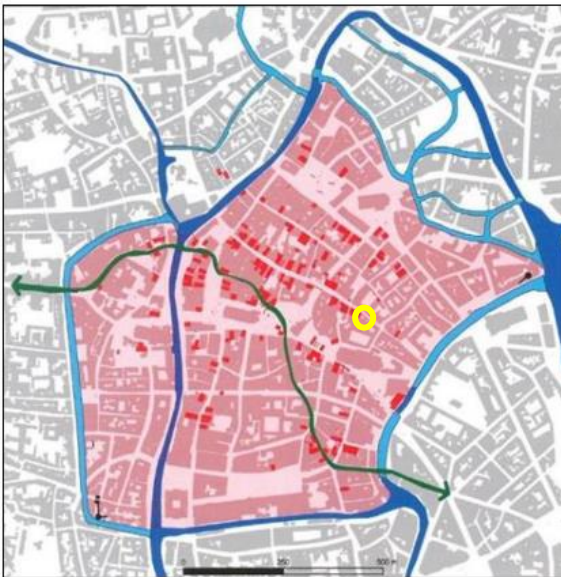
Beide bevolkingskernen groeiden in de loop van de 10^e eeuw naar elkaar toe langs een rechte verbindingssas, de Hoogpoort. Nog in de 10^e eeuw werd de heropbouw van beide abdijen met de steun van de graven van Vlaanderen aangevat. Rond deze abdijen zullen zich nadien dorpen vormen, die oorspronkelijk geen deel uitmaakten van de stedelijke portus. Deze laatste breidden zich snel uit in verschillende richtingen. Dit wordt onder meer aangetoond door de nieuwe markten en kerken die in de 11^e eeuw opgericht werden. De Vrijdagsmarkt en de Sint-Jacobskerk ten noordoosten van het castrum, de Koornaard en de Sint-Niklaaskerk op de rechteroever van de Leie, de Sint-Michielskerk op de linkeroever van deze rivier. Vermoedelijk is de zone van het plangebied reeds in de volle middeleeuwen bebouwd. Het terrein behoort tot de oudst bebouwde stadskern van Gent. De Nederpolder was één van de belangrijkste straten van Gent in de 12de eeuw, maar kent zijn ontstaan in de 10de eeuw. Mogelijk valt de portusomwalling binnen de projectgrenzen.

De Gentse portus bevatte enkele belangrijke verkeerswegen, waarvan het oude tracé nu nog bestaat. De oude landschappelijke benamingen zijn vaak nog bewaard, waaruit blijkt dat de oudste bewoners zich vooral op veeteelt en landbouw toeleghden. Een van de eerste verkeerswegen begon aan de Koornmarkt en liep langs de Veldstraat, Nederkouter, Kortrijksepoortstraat en Kortrijksesteenweg, waar hij zich splitste in een Kortrijkse en een Oudenaardse weg. Een tweede belangrijke weg had zijn beginpunt aan de Botermarkt en liep langs de Mageleinstraat, Kalandenstraat en Kalandenberg naar de Koestraat, waar hij een buiging maakte naar de Brabantstraat en Brabantdam om vervolgens door te lopen naar de Lange Violettenstraat en de Brusselsepoortstraat. Op verscheidene plaatsen in Gent waren oorspronkelijk ook ruimte kouters (akkercomplexen) en aarden (schapenweiden, later aanlegplaatsen) gelegen. Door de sterke demografische groei verloren deze gronden meestal vrij vroeg hun oorspronkelijke functie. De benamingen van straten die in de loop van de 12^e en 13^e eeuw ontstonden, weerspiegelen het belang van de verschillende nieuwe nijverheden die toen tot bloei kwamen. Voorbeelden zijn de Voldersstraat, de Corduwaniersstraat en de Leertrouwersgracht.

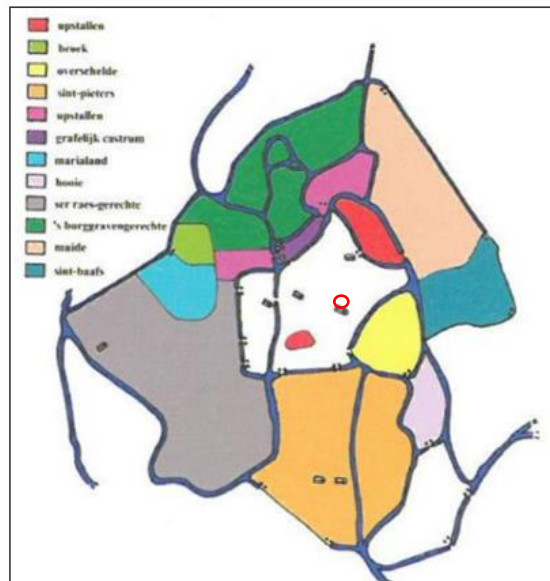
De Gentse portusbewoners waren op rechterlijk gebied nog onderworpen aan de kasselrijrechtbank van de Oudburg en streefden meer en meer naar onafhankelijkheid. Mogelijk op het einde van de elfde of het begin van de twaalfde eeuw beschikten de Gentenaars over een eigen schepenbank bestaande uit dertien schepenen. De stad ontwikkelde zich snel door een toenemende economische activiteit. Rond 1100 werd de stad omgeven door een eerste watergordel, die haar scheidde van de Sint-Baafs en Sint-Pietersdorpen en het omliggende platteland. Deze gordel bestond deels uit natuurlijke waterlopen, deels uit gegraven grachten. Op deze manier werd het Gentse gebied in de vorm van een kuip van 80 ha groot, omgeven door de Reep (Schelde) ten oosten, door de Ottogracht ten noordoosten, de Leie ten noordwesten, de gegraven Houtlei ten westen en de gegraven Ketelgracht ten zuiden. De 'kuip' werd op bepaalde plaatsen versterkt door wallen, gemetselde muren, torens en sluizen. De economische bloei van Gent – vooral gebaseerd op de graanhandel en de lakennijverheid – ging gepaard met een toename van de bevolking. Het centrale deel van de stad was sterk bebouwd. Vanaf de 12^e eeuw verrezen de eerste stenen patriciërswoningen en stapelhuizen. Ook de meeste kerken werden in de 12^e eeuw in steen herbouwd. In de loop van de 13^e eeuw groeide de agglomeratie buiten haar eerste omheining. In diezelfde eeuw wist met een aantal omliggende gronden, meestal door aankoop te bemachtigen. Zo werden achtereenvolgens de zogenaamd waterwijk (ten noorden van de Ottogracht), het Terra Montium (ten zuidwesten van de Sint-Michielswijk), Overschelde, de "upstallen" (tussen Nieuwe en Oude Leie) de Oudburg, het "Ser

Raas Gerechte" (tussen Coupure en Leie), het 's Borchgraven Gerechte (Briel, Burgstraat) en de Muide en Marialand geannexeerd. Zo groeide Gent uit tot een enorme stad met een oppervlakte van 644 hectare, waarvan echter grote gebieden nog onbewoond bleven.

Tweede stadsomwalling Gent 1100
(CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 16)

Overzicht van de gebiedsuitbreiding van de stad Gent in de 13de en het begin van de 14de eeuw, waardoor een nieuwe, derde stadsomwalling nodig was. (CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 22)¹

Sinds de tweede helft van de 13^e eeuw wilde Gent de nieuw gewonnen terreinen van het omliggende land afsluiten. In 1254 werd een overeenkomst gesloten door de abt van Sint-Pieters en de schepenen om de versterkingen op het grondgebied van het Sint-Pietersdorp op te richten. De vestingen zelf vormden in feite geen aaneengesloten omheining. Men rekende immers op de moerassige gronden rond de stad die via sluizen bij eventuele aanvallen onder water konden gezet worden.

Toen aan de hegemonie van het patricisch bewind een einde kwam, werden ook de ambachtslieden bij het bestuur van de stad betrokken. De nieuwe schepenen beschikten elk over een eigen schepenhuis. In de eerste helft van de 14^e eeuw werd ook het Belfort, symbool van stedelijke macht opgericht. De groei werd echter deels ontredder door tal van oorlogen en beroeringen op sociaal vlak. Door concurrentie van Brabant en Engeland verloor Gent zijn unieke handelspositie op het gebied van de lakennijverheid. Onder leiding van de Arteveldes voerde Gent strijd voor de onafhankelijkheid van de graaf van Vlaanderen, die door de Fransen gesteund werd. Dit verzet werd o.a. bij de slag van Westrozebeke in de kiem gesmoord.

Onder Bourgondisch bewind kwam het particularistische Gent herhaaldelijk in botsing met het centrale bestuur. Ondanks de tegenslagen en vernederingen bleef Gent een belangrijke rol spelen op gebied van handel, nijverheid en kunst. De graanhandel en de linnennijverheid bloeiden, terwijl ook tal van nieuwe gebouwen opgericht werden. In deze periode verrees ook het groots opgezette laatgotische Schepenhuis. Gent heeft het uiteindelijk moeten afleggen tegen de in Gent geboren Karel V, die door de Karolijnse Concessie in 1540 de economische, sociale en politieke structuur van de stad grondig wijzigde. De privileges van de ambachten werden opgeheven. In het oosten van de stad op de plaats waar de Sint-Baafsabdij lag werd het Spankaardkasteel opgericht. De bouw hiervan betekende het einde voor het grootste deel van de abdij en het dorp daarrond. De tweede helft van de 16^e eeuw werd gekenmerkt door

Godsdienstoorlogen. De stad kende een Calvinistisch bewind van 1577 tot 1584 met als belangrijkste figuren Hembyze en Ryhove. In deze periode (1572-1577) werd een nieuwe gebastioneerde omheining rond Gent aangelegd. Men volgde hierbij grotendeels de lijn van de tweede omheining maar in het oosten kwam men dichterbij de stad en nam men de bewaard gebleven delen van het Spanjaardskasteel op in de versterking. Deze omheining had de karakteristieke driehoekige vorm, die het Gentse grondgebied zou blijven typeren tot het einde van de achttiende eeuw. Het bevolkingscijfer was tegen het einde van de 16^e eeuw sterk gedaald tot 30.000 inwoners, te verklaren door het grote aantal uitwijkingen om religieuze en economische redenen.

In de 17^e eeuw kende Gent een langzame heropleving die duidelijk weerspiegeld wordt in het stijgende bevolkingscijfer dat in 1690 terug tot 52.000 opklimt. In deze periodes vestigden veel kloosters zich in de stad, kerken en openbare gebouwen werden hersteld. Daardoor ontwikkelde zich een intensieve bouwbedrijvigheid die aangewakkerd werd door het beleid van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Het begin van de 18^e eeuw betekende eerst een achteruitgang door de nasleep van de oorlogen tegen Lodewijk XIV, maar hierop volgde weldra een tijdperk van betrekkelijke groei onder het Oostenrijkse Bewind (1714-1792). Onder het centraliserende beleid van Maria-Theresia werd de handel gestimuleerd en kwam een nieuwe handelaarsklasse tot ontwikkeling. Op het einde van de 18^e eeuw werden door verschillende verordeningen van Jozef II een aantal kerkelijke instellingen afgeschaft en werd ook een aanvang gemaakt met de ontmanteling van de stadsomheining.

In 1789 brak de Franse Revolutie uit en vanaf 1794 kwamen de volledige Zuidelijke Nederlanden onder Frans gezag. Deze verandering van gezag betekende tevens een verandering van maatschappelijke inrichting. De eerste periode van de overheersing was brutaal en gericht tegen de adel en de clerus. Kerken en kloosters werden als nationaal goed verkocht of gesloopt, op de vrijgekomen gronden verrezen nieuwe, burgerlijke gebouwen. De katoennijverheid met Lieven Bauwens als boegbeeld, kende een snelle ontwikkeling. Door de economische ontwikkeling was er tevens een laterale uitbreiding van het bebouwd stadsareaal.

Het Hollandse bewind onder koning Willem I was vrij gunstig voor Gent. Door de stichting van de Rijksuniversiteit in 1816 werd Gent een element rijker. Het instituut drukt tot op heden zeer sterk haar stempel op de stad. Na een aantal moeilijkheden bij de stichting van België gaat de onstuitbare groei van Gent verder. Door de explosieve groei van de katoen- en vlasnijverheid (Gent wordt één van de leidende textielcentra van Europa) kent de bevolking een snelle aanwas waardoor het inwonersaantal verdubbeld op 60 jaar tijd. Arbeiderswijken (beluiken) en fabrieken werden op de nog onbebouwde ruimten opgericht terwijl de stad zich verder ging.

1.4.3.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De oudst gekende iconografische weergave van het projectgebied is op het panoramisch zicht op Gent uit 1537. De hoek van de Nederpolder en de Kapittelstraat is reeds duidelijk bebouwd met vrij imposante meerlagige gebouwen. Verder ten zuiden van het projectgebied, op de plaats van het huidige Bisschoppelijk Seminarie is een torengedebouwe aanwezig. Verder ten westen van het plangebied, ter hoogte van Nederpolder 2, situeerde zich het middeleeuwse stadhuis. Ook op de Deventerkaart is bebouwing weergegeven binnen de projectgrenzen. Het feit dat de bebouwing niet met blauwe leien bedaking is ingetekend doet vermoeden dat het niet om gebouwen met publieke functie ging. Op beide kaarten is een west-oost georiënteerde weg waar te nemen, waarvan thans nog een segment bewaard is in de Biezekapelstraat. Het betreft de thans verdwenen Regnessestraat, een 14e-eeuws straattracé dat de lijn volgde van de 9e-eeuwse stadsomwalling. Op basis hiervan kan vermoed worden dat deze omwalling verderloopt tot binnen de huidige projectgrenzen.

Ook op het plan uit Sanderus' Flandria Illustrata is bebouwing aanwezig binnen de projectgrenzen. Het gebouw grenst nog aan een groot gebouw met toren, vermoedelijk een voorloper van het huidige bisschoppelijk seminarie. Het huidige gebouw binnen de projectgrenzen zou teruggaan tot 1647.

Op de 18^e- en 19^e-eeuwse kaarten is het plangebied duidelijk bebouwd. Op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw is de huidige toestand waar te nemen.

Figuur 19: Projectgebied bij benadering weergegeven op het panoramisch zicht op Gent, 1534 (STAM Gent).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: Geopunt).

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op het plan van Hondius, in Sanderus' Flandria Illustrata, ca. 1640 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).

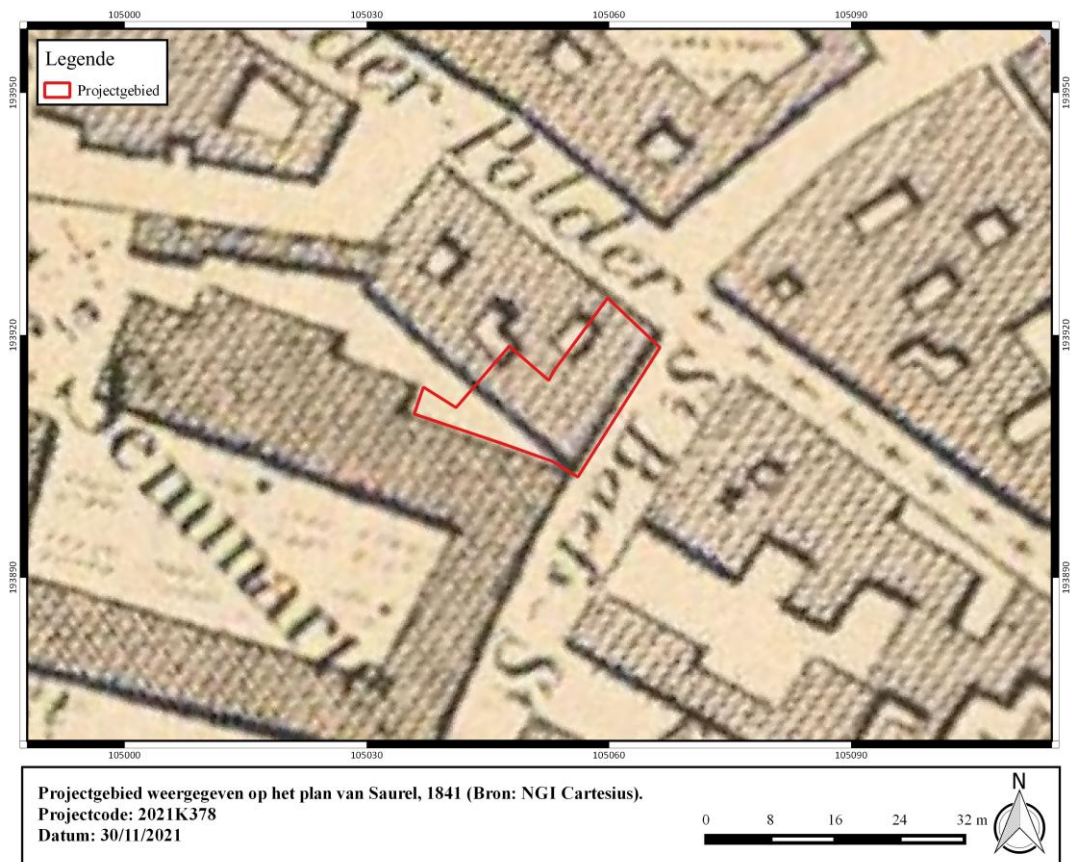
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op het plan van Gent door E.H. Frickx uit 1708 (Bron: NGI Cartesius).

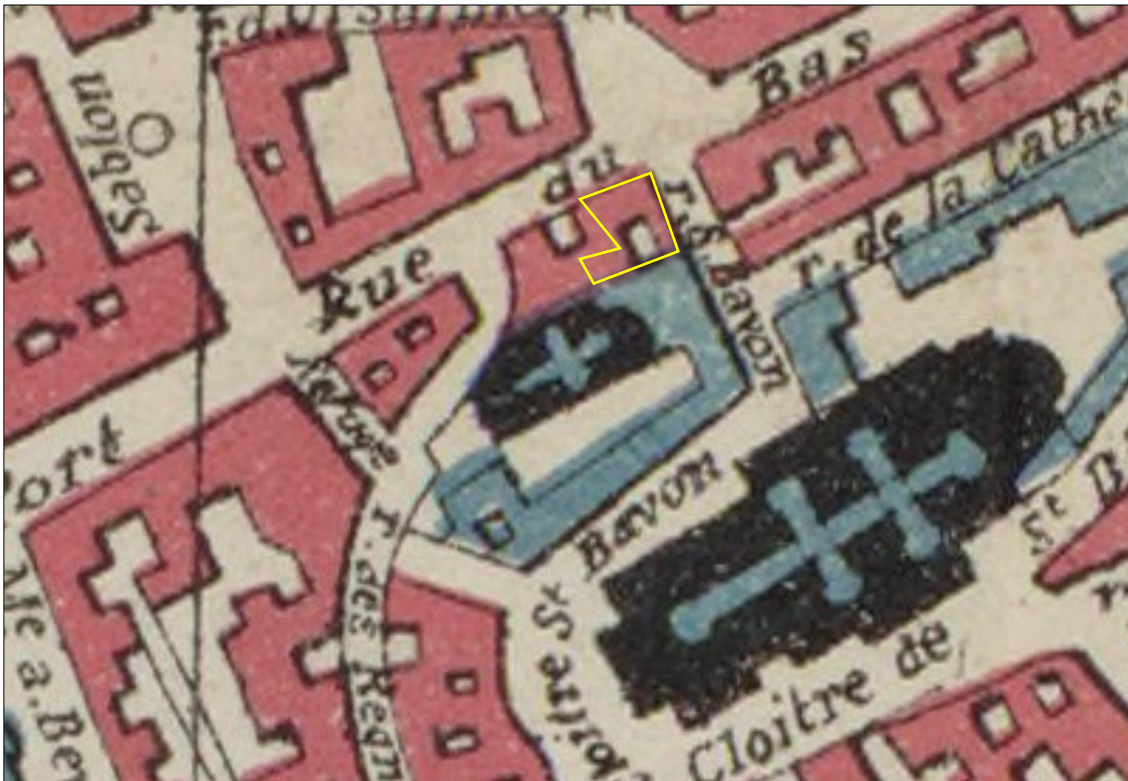

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op het plan van Goethals, 1796 (Bron: NGI Cartesius).

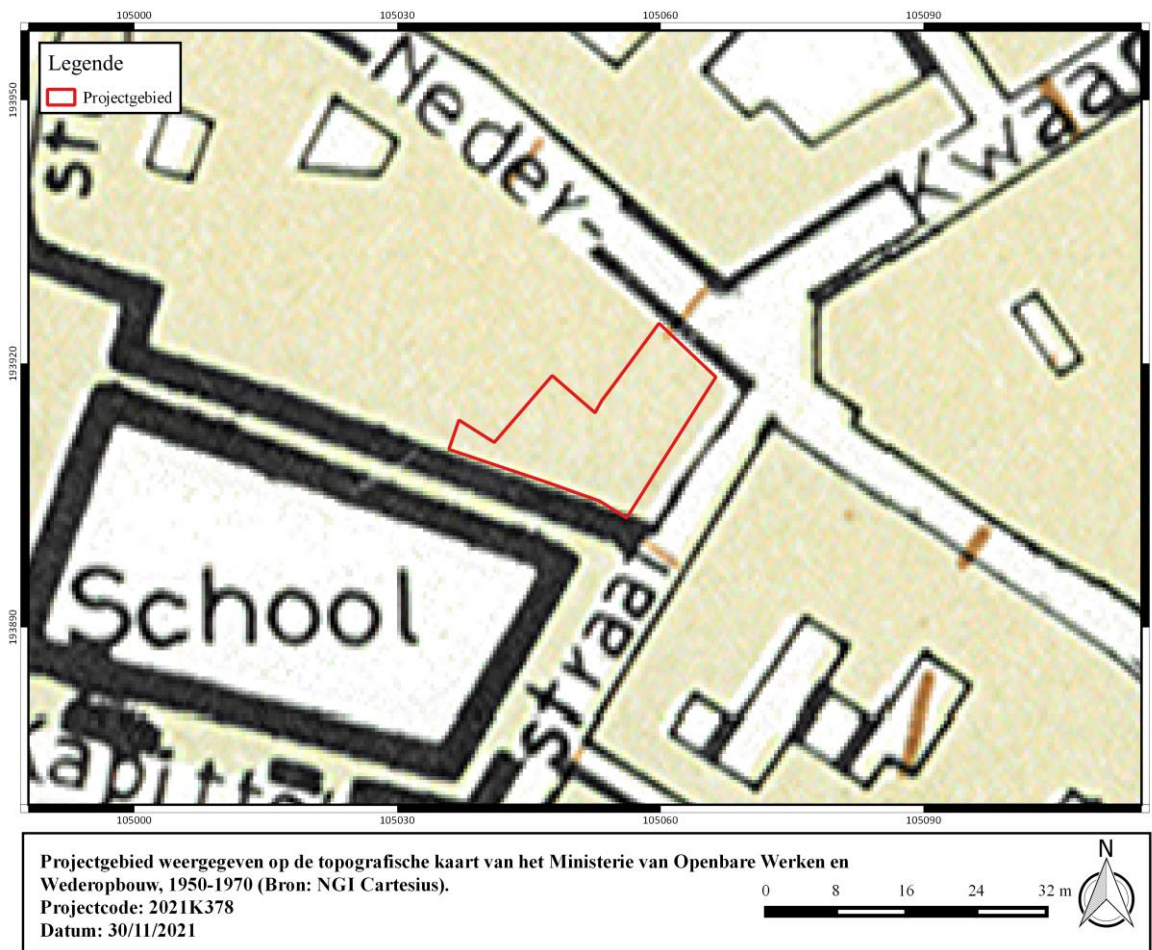

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel, 1841 (Bron: NGI Cartesius).

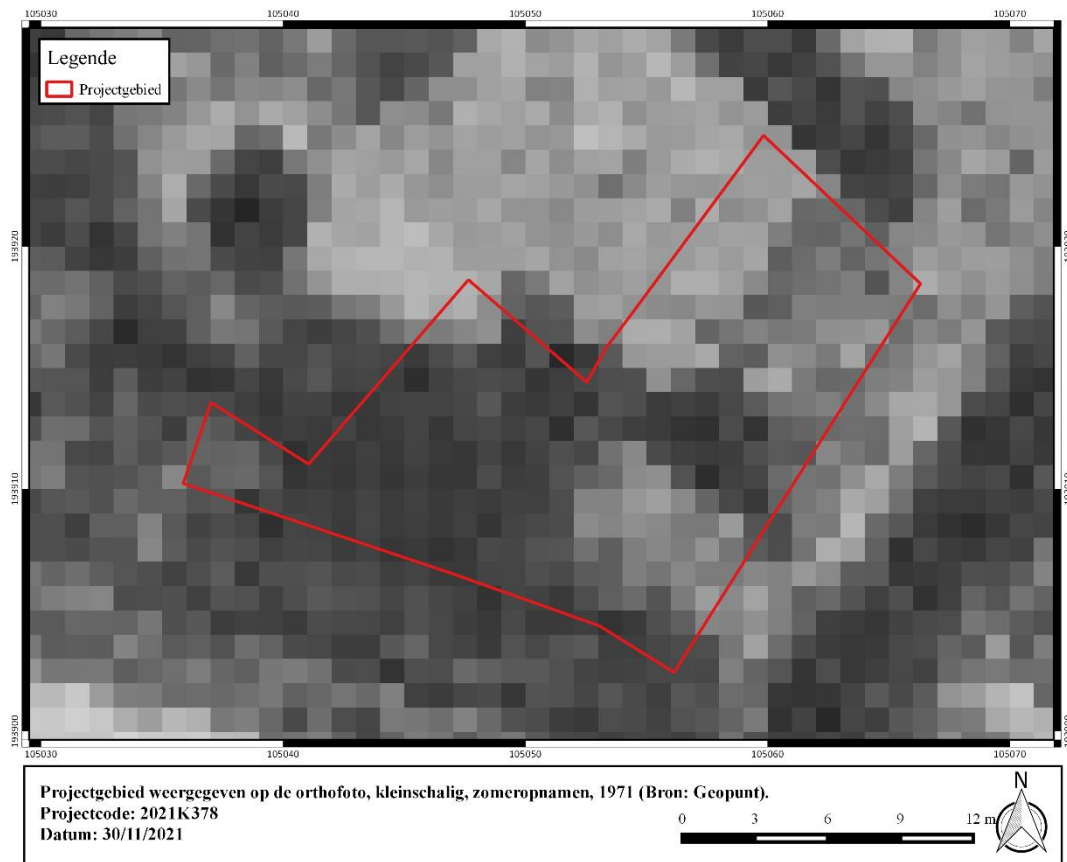
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op een plan van Saurel uit 1878 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt).

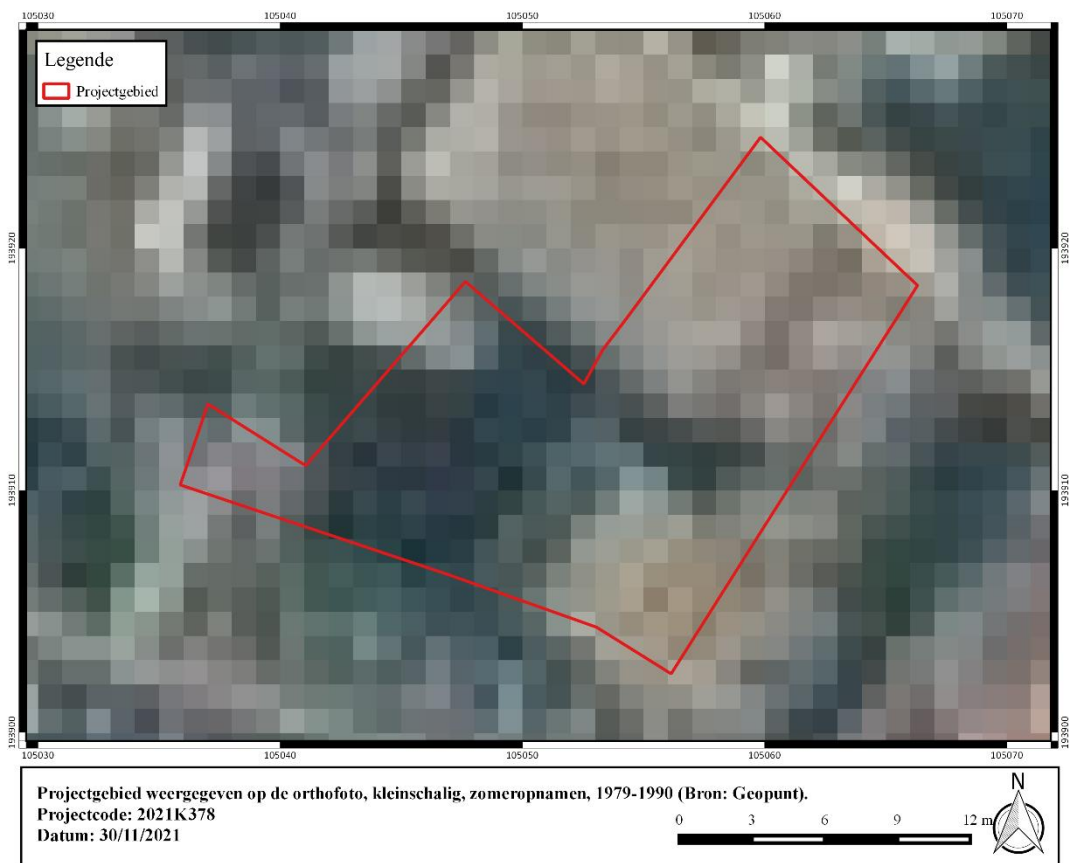
1.4.3.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft quasi geen evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Reeds op de oudste luchtopname is de huidige toestand waar te nemen.

Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de renovatie van een erfgoedwoning tot 3 appartementen en 2 duplexen. De geplande werken omvatten de uitdieping van bestaande kelders, de realisatie van een nieuwbouwwolume, de aanleg van verharding en groenzone én de realisatie van nieuwe riolering en putten. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 280 m², de geplande bodemingrepen hebben betrekking op een oppervlakte van ca. 200 m². Het projectgebied is gelegen in het historisch centrum van Gent, op de hoek van de Kapitteldreef en de Nederpolder. Binnen de projectgrenzen situeert zich een woning die teruggaat tot de 17^e eeuw en die in de 20^e eeuw werd verbouwd tot hoekgebouw.

Fysisch-geografisch is Gent gelegen in de Vlaamse Vallei aan de samenvloeiing van de Schelde en de Leie. Het projectgebied zelf situeert zich op de oostelijke helling van de Zandberg, een iets hoger gelegen top nabij voornoemde alluvia die door haar hogere ligging geschikt was voor bewoning. De menselijke aanwezigheid op de Zandberg kwam reeds tot uiting bij talrijke onderzoeken die in de omgeving van het plangebied zijn uitgevoerd. Enkele sites kunnen aangehaald worden: Nederpolder 1-5 (Hotel Vanden Meersche), Nederpolder 2 (De Kleine Sikkel), Gent Zandberg (KoBra), Gent Sint-Baafskathedraal, Gent Klein Seminarie, ... Bij deze opgravingen werd de vroegste menselijke aanwezigheid al vanaf de bronstijd vastgesteld. Ook sporen uit de Romeinse en vroegmiddeleeuwse periode (akkerlaag, ambachtelijke activiteiten) werden meermaals aangetroffen. Het gros van het sporenbestand kan evenwel in de volle/late middeleeuwen tot aan de nieuwe/nieuwste tijden worden gedateerd. De locatie van het projectgebied biedt dus een unieke kans om een licht te werpen op de Gentse stadsontwikkeling.

In het tweede kwart van de 9^e eeuw was deze nederzetting, die de naam Gandavum droeg, reeds uitgegroeid tot een portus met handelskarakter. Bij het recent archeologisch onderzoek zijn aan de Sint-Baafskathedraal Romeinse sporen aan het licht gekomen, wat er op wijst dat de Romeinse bewoning zich vermoedelijk verder uitstreckte dan oorspronkelijk verwacht. Het plangebied situeert zich vermoedelijk aan de noordelijke grens van deze portus. Het is niet uitgesloten dat de 9^e-eeuwse omwalling tot binnen de huidige projectgrenzen loopt. Op alle beschikbare historisch-cartografische bronnen is het projectgebied bebouwd. Het huidige gebouw binnen de projectgrenzen zou teruggaan tot 1647.

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat de archeologische verwachting binnen de projectgrenzen hoog is. De fysisch-geografische locatie, de cartografische bronnen én het reeds uitgevoerd archeologisch onderzoek in de omgeving wijzen op een rijke archeologische locatie, die een inzicht kan bieden op de oudste geschiedenis van Gent. De aanwezige archeologische sporen zijn mogelijk bedreigd door de geplande werken. Bijkomende onderzoeksdaden dringen zich op.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020

AGIV

BRADT, T. 2020. Een eerste glimp van Merovingisch Gent: archeologisch onderzoek in de kelders van het Hotel Vanden Meersche te Gent Nederpolder (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis* 43, pp. 9-10.

CAPITEYN A.; CHARLES L. & LALEMAN M.C. 2007, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Amsterdam.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

NGI Cartesius

STAD GENT (Vermeiren, G. e.a.) 2020. Gent Zandberg. Archeologienota: Verslag van Resultaten,. Stadsarcheologie Gent.

STAM Gent Archief

Universiteitsbibliotheek Gent

VAN RANST, E. & SYS, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

VERMEIREN, G. BRU, A-M. VERAART, D. BERKERS, M. Een opgraving in het steen ‘de Kleine Sikkel’, Nederpolder 2, Gent, in: *Archaeologia Mediaevalis* 2021.

VERMEIREN, G. BRU, M-A., VERAART, D. BERKERS, M. 2021. Een archeologisch vooronderzoek op de Zandberg, Gent, in: *Archaeologia Mediaevalis* 2021, pp.147-148.

